

7. De Belgische economie moet duurzame welvaart creëren

7.1	Welvaartscreatie door middelen efficiënt in te zetten	211
	Kader 6 – De aantrekkingskracht van de Belgische economie	
7.2	De productiefactor arbeid duurzaam en aanzienlijk sterker inzetten	216
7.3	Het energiesysteem bijsturen naar koolstofneutraliteit	224
	Kader 7 – Indicatoren van duurzame ontwikkeling	

7.1 Welvaartscreatie door middelen efficiënt in te zetten

De welvaarts- en waardecreatie in een economie hangt af van de middelen die worden ingezet en van de efficiëntie waarmee dat gebeurt.

Die middelen zijn voornamelijk de arbeidskrachten, de beschikbare materiële (machines enz.) en immateriële (gegevens, octrooien enz.) kapitaalvoorraad, de energie en de grondstoffen. De ontwikkeling ervan bepaalt het groeipotentieel van de economie.

Een internationale vergelijking valt voor België vooral ongunstig uit voor de factoren werkgelegenheid en energie.

De werkgelegenheidsgraad, die aangeeft welk deel van de bevolking op arbeidsleeftijd effectief aan de slag is, ligt duidelijk lager dan het gemiddelde van de drie buurlanden en van de drie noordse landen van de EU (Denemarken, Finland en Zweden). Voorts heeft de Belgische economie aanzienlijk meer energie nodig om eenzelfde hoeveelheid waarde te creëren, wat deels te maken heeft met haar relatieve specialisatie in energie-intensieve industriële activiteiten. Deze hogere energie-intensiteit heeft behalve een grotere impact op het ecologisch draagvermogen van de planeet, ook een grotere kwetsbaarheid tijdens periodes van oplopende energieprijzen tot gevolg, omdat energie grotendeels moet worden ingevoerd. De economie is trouwens niet alleen afhankelijk van de invoer van energie, maar ook van andere grondstoffen en inputs. Dat maakt haar sterk afhankelijk van buitenlandse leveranciers en andere landen. Bij handelsconflicten of geopolitieke spanningen dreigt het Belgische productiesysteem dan ook onder hevige druk te komen staan.

De jongste jaren is de tendens van steeds intensere internationale verstrengeling gestopt.

Decennialang zagen we in het mondiale economische systeem intensiverende internationale handelsrelaties, met verdiepende waardeketens en een toenemende specialisatie in de verschillende fasen ervan. Zoals in

Kader 1 in Hoofdstuk 1 wordt toegelicht, kwam daar een einde aan onder meer als gevolg van spanningen tussen de grote spelers op de wereldhandelsmarkten (VS, China). De COVID-19-crisis heeft die beweging nog versterkt met lockdowns en reis- en transportbeperkingen die de mondiale stromen bemoeilijkten. Ook de energiecrisis als gevolg van de Russische inval in Oekraïne attendeert op de grote kwetsbaarheid door een sterke specialisatie. Als gevolg daarvan zijn ontwikkelingen opgedoken als insourcing, waarbij men bepaalde activiteiten opnieuw zelf doet in plaats van ze uit te besteden aan andere landen, en nearshoring, waarbij men activiteiten verplaatst van een veraf naar een dichterbij gelegen land. Deze ontwikkelingen van de waardeketens blijven zeker niet zonder gevolgen voor België. Dat heeft zich immers met zijn kleine economie in het hart van de EU volop toegelegd op de integratie in die mondiale stromen, die in het verleden een belangrijke bron zijn geweest van groei, werkgelegenheid, kapitaalvorming en productiviteit.

De beschikbare middelen worden zeer efficiënt ingezet.

De Belgische economie laat al vele decennia een hoog productiviteitsniveau optekenen. Hierdoor bereikt België een hoog welvaartsniveau, ondanks de eerder geringe inzet van middelen. In de mondiale rangschikking van de Verenigde Naties volgens het bbp per inwoner in 2020 nam België immers de 25^e plaats in.

De productiviteit evolueert echter ongunstig.

De productiviteitsgroei verzwakt gestaag. Dat verschijnsel stellen we in alle ontwikkelde economieën vast, maar de jongste jaren valt hij systematisch lager uit in België dan elders in de EU.

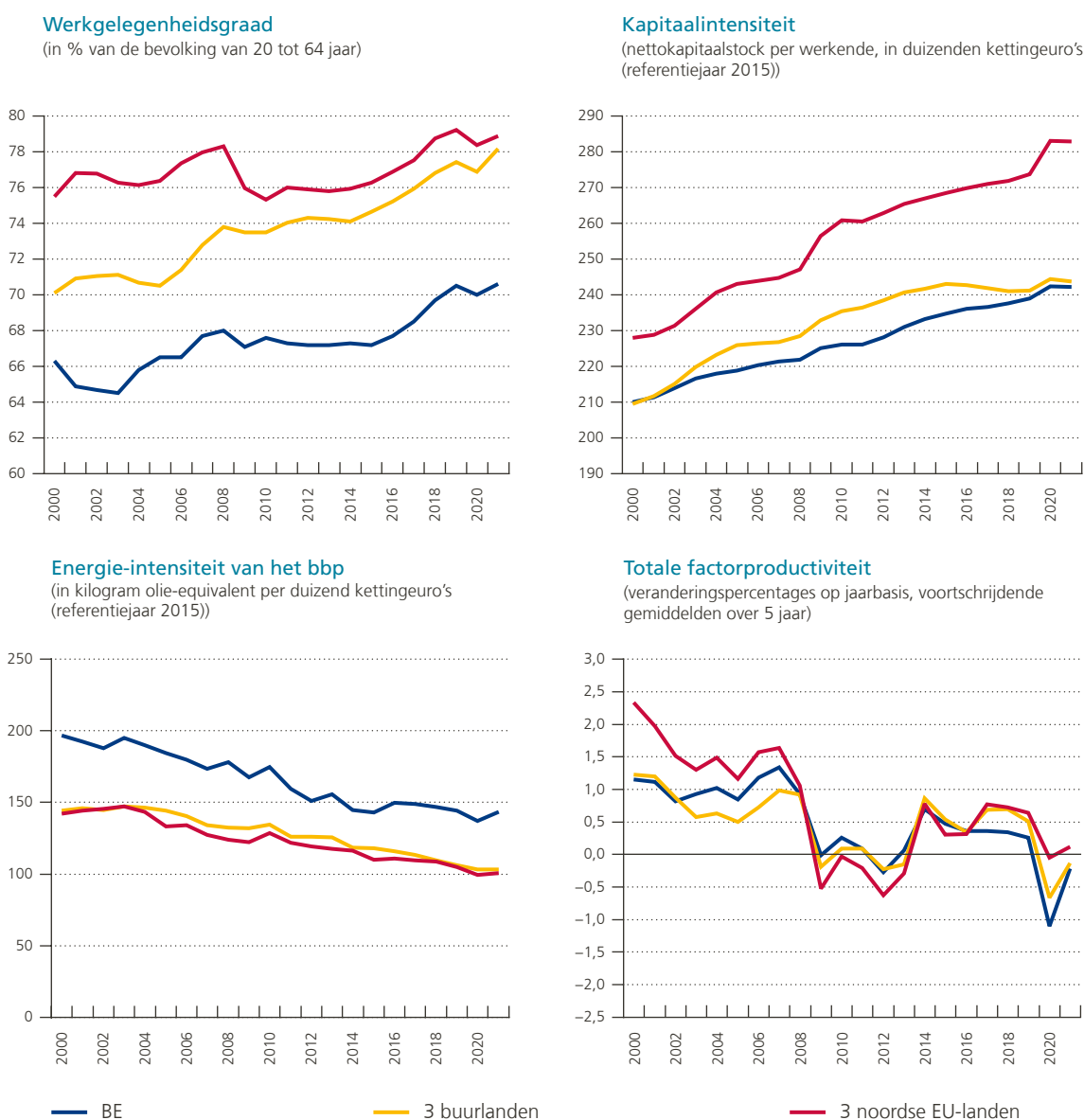
Al met al leiden de geringere ingezette middelen en de beperkte productiviteitsstijging tot

een **smallere basis voor verdere welvaartscreatie in België dan elders in Europa**. Om in de nabije toekomst welvaart te kunnen blijven creëren zoals in het verleden, is voor de diverse factoren een forse inhaalbeweging nodig. Zo moeten meer mensen aan het werk, moeten technologische ontwikkelingen breder worden ingezet, moet de energie-afhankelijkheid afnemen en de productiviteitsgroei omhoog.

Daarbovenop komt de urgentie van de klimaatuitdaging, waardoor het verbruik van fossiele brandstoffen drastisch teruggedrongen moet worden. Tegen die achtergrond ligt de focus in het vervolg van dit hoofdstuk op de inputs arbeid en energie. Kader 6 verschaft een bondig overzicht van een aantal factoren die het concurrentievermogen en de attractiviteit van de Belgische economie beïnvloeden.

Grafiek 7.1

De basis voor welvaartscreatie is smaller in België dan elders in Europa¹

Bronnen: EC, Eurostat.

¹ Ongewogen gemiddelden van de drie buurlanden en de drie noordse EU-landen.

De aantrekkingskracht van de Belgische economie

De Belgische economie heeft een hoge aantrekkingskracht die nog toeneemt, maar er blijft marge tot verbetering. Hoewel de huidige context van stijgende productiekosten een negatief effect heeft op het concurrentievermogen van België (zie Hoofdstuk 3), is de algemene aantrekkingskracht van België volgens het International Institute for Management Development (IMD) de afgelopen vier jaar toegenomen. België rangschikte zich in 2022 op de 21^e plaats van de 63 geëvalueerde landen (tegenover de 26^e plaats in 2018). Deze verbetering is vooral te danken aan betere economische prestaties. Ook de efficiëntie van de ondernemingen en de overheid is erop vooruitgegaan, zij het in mindere mate. De indicator voor de kwaliteit van de infrastructuur is constant gebleven. In de algemene rangschikking moet ons land evenwel de buurlanden, met uitzondering van Frankrijk, en de noordse EU-landen laten voorgaan. Een grotere aantrekkingskracht is nochtans een bepalende factor voor de investeringsbeslissingen van Belgische en buitenlandse bedrijven en voor het toekomstige vermogen van onze economie om welvaart te creëren.

Rangschikking van België volgens de indicatoren voor het concurrentievermogen in een internationale vergelijking

(top 3 voor elke indicator en rangschikking van de drie buurlanden en de noordse EU-landen, 2022; tussen haakjes, rangschikking in 2018)

Algemene indicator		Economische prestatie		Efficiëntie van de overheid		Efficiëntie van de ondernemingen		Infrastructuur	
1 (6)	Denemarken	1 (4)	Luxemburg	1 (2)	Zwitserland	1 (3)	Denemarken	1 (2)	Zwitserland
2 (5)	Zwitserland	2 (7)	Singapore	2 (1)	Hongkong	2 (4)	Zweden	2 (3)	Denemarken
3 (3)	Singapore	3 (1)	Verenigde Staten	3 (4)	Verenigde Arabische Emiraten	3 (6)	Nederland	3 (5)	Zweden
4 (9)	Zweden	5 (12)	Duitsland	6 (6)	Denemarken	5 (16)	Finland	4 (6)	Finland
6 (4)	Nederland	13 (26)	Denemarken	9 (11)	Zweden	19 (23) België		5 (9)	Nederland
8 (16)	Finland	14 (44) België		10 (15)	Finland	21 (19)	Duitsland	9 (11)	Duitsland
15 (15)	Duitsland	17 (30)	Frankrijk	12 (8)	Nederland	35 (31)	Frankrijk	15 (12)	Frankrijk
21 (26) België		19 (6)	Nederland	21 (19)	Duitsland			20 (20) België	
28 (28)	Frankrijk	21 (24)	Zweden	33 (35) België					
		44 (43)	Finland	40 (39)	Frankrijk				

Bron: IMD.

Toelichting: De indicator van de economische prestatie houdt rekening met de nationale economie, de internationale handel, de internationale investeringen, de werkgelegenheid en de prijzen. De indicator voor de efficiëntie van de overheid omvat de overheidsfinanciën, het belastingbeleid, de institutionele structuur, de bedrijfswetgeving en het maatschappelijke kader. De efficiëntie van de ondernemingen wordt gemeten aan de hand van de productiviteit en de efficiëntie, de arbeidsmarkt, de financiën, managementpraktijken en attitudes en waarden. De kwaliteit van de infrastructuur wordt gemeten aan de hand van de basisinfrastructuur, de technologische en wetenschappelijke infrastructuur, de infrastructuur voor gezondheidszorg, milieu en onderwijs.

Het verwerven van vaardigheden moet beter afgestemd zijn op de noden van de bedrijven.

Wat het menselijk kapitaal betreft, blijft het aandeel langgeschoolde 25-34-jarigen in perspectiefrijke studierichtingen (wetenschappen, technologie, engineering en wiskunde – STEM), dat 21 % bedroeg in 2021, te laag om aan de vraag van de ondernemingen te voldoen. Volgens de gegevens van het IMD rangschikt België zich als 57^e van de 60 landen die voor deze indicator worden geëvalueerd. Er bestaat nochtans een positief verband tussen het aandeel langgeschoolden met een STEM-diploma in een onderneming en haar productiviteit¹. Naast hogere studies vormen de verwerving van digitale en technologische vaardigheden voor iedereen een uitdaging voor de toekomst. In het bijzonder de vaardigheden op het gebied van groene technologie zullen steeds belangrijker worden voor een succesvolle klimaattransitie.

Ook de kwaliteit van het onderwijssysteem is een belangrijk element. In België bedroegen de onderwijsuitgaven in 2019 5,6 % bbp, wat meer is dan het OESO-gemiddelde (4,9 %), en de verhouding van het aantal leerlingen per leerkracht in het middelbaar onderwijs is bij de laagste van de OESO-landen. Deze factoren verklaren wellicht waarom de PISA-scores in ons land hoger zijn dan het OESO-gemiddelde. Er komen evenwel grote verschillen voor tussen de gemeenschappen. Zo scoort de Federatie Wallonië-Brussel aanzienlijk lager dan de Vlaamse Gemeenschap. De prestaties van de leerlingen nemen geleidelijk af en de ongelijkheid in het schoolsysteem is relatief groot in België. Zo zijn de verschillen in wiskunderesultaten tussen de 10 % best scorende leerlingen en de 10 % slechtst scorende bij de grootste van de referentielanden. Er wordt ook vaker gedubbeld, in het bijzonder door leerlingen met een minder gunstige sociaaleconomische achtergrond. Naast het initiële onderwijs remmen het gebrek aan permanente opleiding en de geringe mobiliteit op de arbeidsmarkt het concurrentievermogen fors af (zie Paragraaf 7.2).

Innovatie blijft een van de sterke punten van ons land. Volgens het Innovation Scoreboard van de EC² is België, net als Zweden, Finland, Denemarken en Nederland, een koploper op dit gebied en presteert ons land steeds beter. De uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling behoren, met 3,4 % bbp in 2020, ook tot de hoogste in de EU en sinds een vijftiental jaar stijgen ze gestaag (in 2005 bedroeg dat percentage 1,8 %). Er moet evenwel rekening worden gehouden met enkele zwakheden of aandachtspunten, zoals de uitrol van klimaattechnologieën en de uitvoer van hoogtechnologische goederen. Uit een recente analyse³ blijkt ook dat alhoewel innovatie in België sterk ontwikkeld is, de verspreiding ervan problematisch blijft. Dat komt omdat de innovatie-inspanningen sterk zijn geconcentreerd in een beperkt aantal ondernemingen.

Hoewel de uitgaven voor innovatie, voor onderwijs en voor gezondheidszorg troeven zijn voor België, kan de kwaliteit van de basisinfrastructuur (vervoer, urbanisme, energie) nog aanzienlijk beter. Volgens de IMD-rangschikking voor de infrastructuur-subindicatoren staat België bijvoorbeeld op de 30^e plaats voor de watervoorzieningsinfrastructuur, op de 35^e voor de efficiëntie van de energie-infrastructuur en op de 43^e voor luchtvervoer. Er wordt daarnaast te weinig geïnvesteerd in telecommunicatie en cyberveiligheid (respectievelijk de 43^e en de 35^e plaats).

1 Bijnens G. en E. Dhyne (2021), 'The return on human (STEM) capital in Belgium', NBB, *Working Paper 401*.

2 EC (2022), European Innovation Scoreboard 2022.

3 De Mulder J. en E. Dhyne (2022), 'With a little help from my friends: patents, technological diffusion and firm productivity', NBB, *Economic Review*.

Ten slotte blijft het ondernemerschap in België achter, al verbetert de situatie enigszins.

Volgens de gegevens van Eurostat voor 2020 (het laatst beschikbare jaar) is de oprichtingsgraad, met 6,9% van het totale aantal actieve ondernemingen, niet alleen lager dan het Europese gemiddelde (8,9%), maar ook lager dan dat van de referentielanden (met uitzondering van Zweden). Maar ook de stopzettingsgraad van de ondernemingen is in verhouding laag, met 3,2%, tegen 7,2% gemiddeld in de EU. Het gebrek aan stimulansen om een bedrijf op te richten is deels te wijten aan de wet- en regelgeving. Volgens de in 2020 bijgewerkte 'Ease of doing business'-indicator van de Wereldbank rangschikt België zich als 46^e, ver achter Denemarken (4^e), Zweden (10^e), Finland (20^e) en Duitsland (22^e). Frankrijk (33^e) en Nederland (42^e) staan weliswaar lager op de ranglijst, maar zijn toch nog gunstiger voor ondernemerschap dan België.

7.2 De productiefactor arbeid duurzaam en aanzienlijk sterker inzetten

De economische groei wordt onder meer bepaald door de ontwikkeling van de hoeveelheid arbeid die wordt ingezet om te produceren. In België is in dit opzicht nog veel ruimte voor verbetering. De productiefactor arbeid kan worden gemeten in aantal werkenden of in aantal gewerkte uren. De toename van de arbeidsinzet vereist de afstemming van het arbeidsaanbod van de bevolking en van de arbeidsvraag van de ondernemingen. België kampt tegelijkertijd met een lage activiteitsgraad en een hoge vacaturegraad.

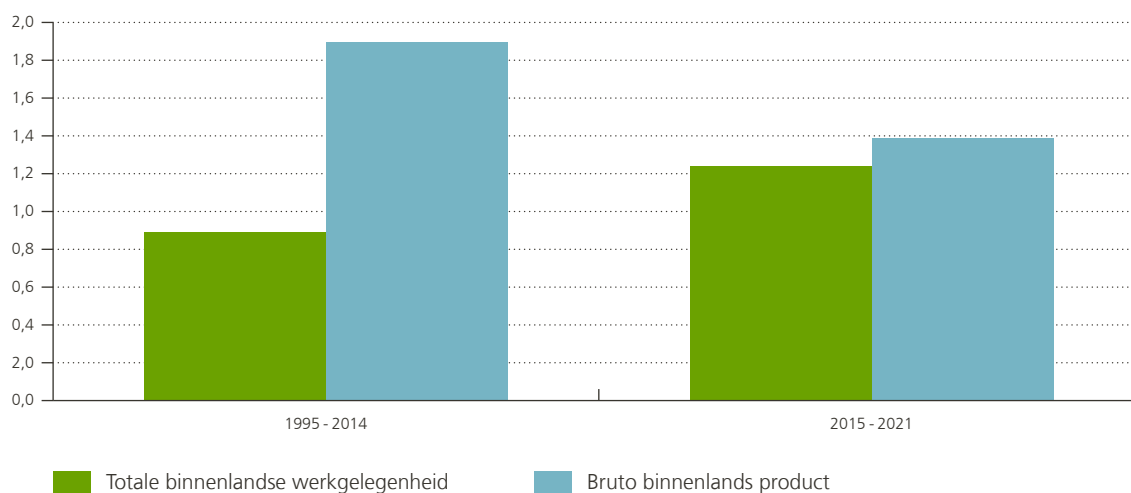
Sinds 2015 is de banengroei dynamischer dan in de 20 voorgaande jaren, waardoor de werkloosheid tot een historisch laag niveau is gedaald. Tussen 2015 en 2021 nam de binnenlandse werkgelegenheid met

gemiddeld 1,2% op jaarbasis toe, wat neerkomt op een nettotoename met 412 000 banen. Ter vergelijking, tussen 1995 en 2014 bedroeg de groei op jaarbasis van de binnenlandse werkgelegenheid gemiddeld 0,9%. Deze versnelling is het gevolg van meer nieuwe banen in de bouw en minder banenverlies in de industrie. In de dienstensector was de groei van de werkgelegenheid tussen deze twee perioden relatief stabiel en bleef hij boven het gemiddelde in de economie, maar hij ging gepaard met een verzwakking van de groei van de toegevoegde waarde, met name in de niet-marktdiensten. De banencreatie in de private sector werd gestimuleerd door de overheid, die de inschakeling in de arbeidsmarkt van kortgeschoolden aanmoedigde, onder meer via het dienstenchequestelsel of in beveiligingsdiensten,

Grafiek 7.2

De werkgelegenheid stijgt fors

(gemiddelde groei op jaarbasis, in %)

Bron: NBB.

administratieve ondersteuning en callcenters. Het resultaat is een meer gepolariseerde arbeidsmarkt, waar het aandeel middengekwalificeerde banen in de loop der tijd is afgenomen¹.

Het tekort aan gekwalificeerde arbeidskrachten heeft een weerslag op de langetermijnbeslissingen van de ondernemingen

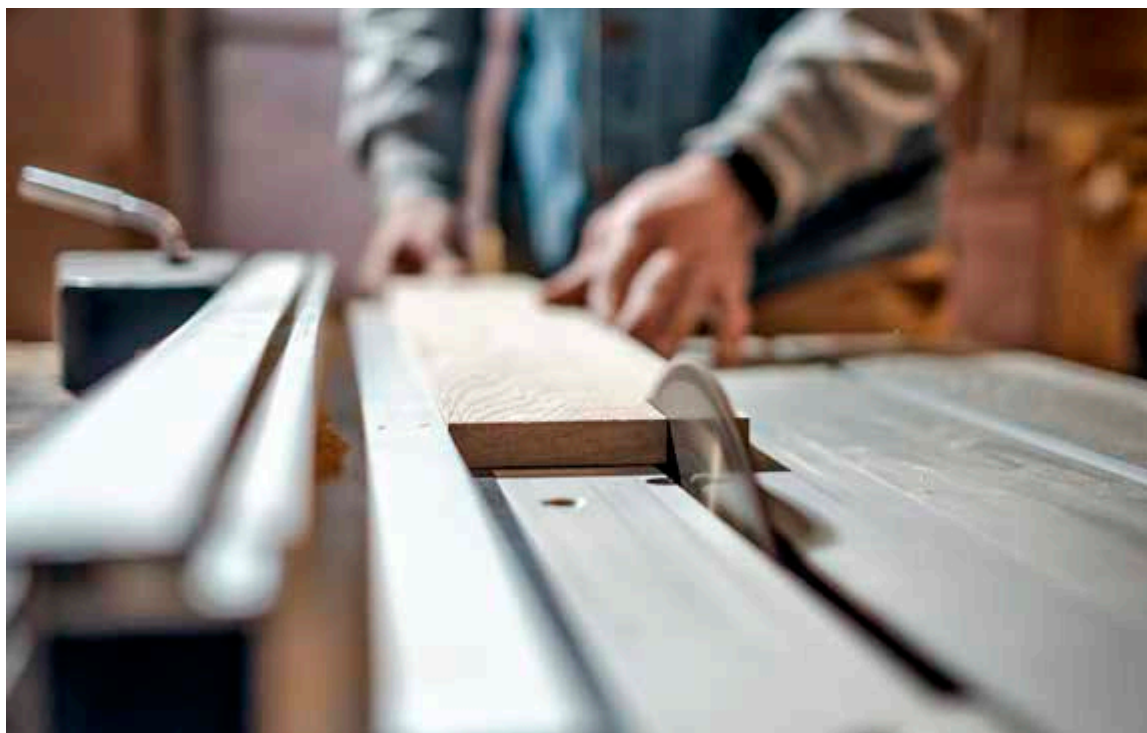
Het tekort aan arbeidskrachten treft veel bedrijfstakken en betreft vele beroepen, van verschillende kwalificatieniveaus. De gewestelijke overheidsdiensten voor arbeidsbemiddeling analyseren nauwgezet de knelpuntberoepen. Dat zijn de vacatures die moeilijker in te vullen zijn en waarvoor het aanwervingsproces langer duurt. Volgens Actiris, de Forem en de VDAB liggen diverse oorzaken ten grondslag aan deze situatie, waaronder de economische context, een gebrek aan vaardigheden, onvoldoende kandidaten en moeilijke werkomstandigheden. De meeste knelpuntberoepen komen in de verschillende gewesten voor, maar de gewestelijke lijsten

lopen sterker uiteen wat betreft de betrokken bedrijfstakken en de gevraagde vaardigheden. Het gaat onder meer om beroepen in de bouw (bekister, dakdekker, timmerman), de horeca en de voeding (keukenchef, slager, ober), de metaalbewerking (draaibankwerker, gereedschapsmaker, lasser), de geneeskunde (huisarts, medisch beeldvormer) en de dienstverlening aan ondernemingen (accountant, IT-ontwikkelaar).

Het aantal knelpuntberoepen en het aantal vacatures namen de afgelopen jaren toe. In het derde kwartaal van 2022 waren er 211 000 niet-gevulde banen in België, dat is ruim het dubbele van acht jaar eerder. Hoewel het herstel na de COVID-19-crisis de vraag naar arbeid deed toenemen, met name in de horeca en de handel, kwamen veel van de knelpuntberoepen op de gewestelijke lijsten ook in 2019 al op die lijsten voor. De vacaturegraad – het aandeel openstaande banen in het totale aantal arbeidsplaatsen – steeg fors sinds 2020 en beliep 5 % in het tweede kwartaal van 2022. Daarmee kwam België uit boven het Europese gemiddelde van 3 %. Recente gegevens lijken te wijzen op een ommekeer vanaf midden 2022.

Twee derde van de vacatures situeert zich in Vlaanderen. In het derde kwartaal van 2022 bedroeg de vacaturegraad 5,5 % in Vlaanderen, tegen

¹ De Sloover F. en Y. Saks (2018), 'Gaat de polarisatie van de werkgelegenheid gepaard met die van de lonen?', NBB, *Economic Review*.

4,1 % in Brussel en 3,9 % in Wallonië. In Vlaanderen zijn er meer vacatures in de industrie en de marktdiensten. In Wallonië en Brussel betreffen ze relatief vaker de overheidssector, wat deels de samenstelling van de werkgelegenheid weerspiegelt en impliceert dat deze laatste minder dynamisch is tijdens periodes van hoogconjunctuur.

Aanwervingsproblemen hebben op korte termijn een negatieve impact op de groei, maar kunnen ook een langetermijneffect hebben op de omvang of de aard van de bedrijfsinvesteringen.

Een enquête van de Europese Investeringsbank (EIB) uit 2021 wees uit dat volgens 57 % van de bedrijfsleiders in België het tekort aan personeel met de juiste vaardigheden een grote rem zet op de langetermijninvesteringen, en 29 % beschouwt het als een kleine belemmering. Die percentages zijn de afgelopen vijf jaar duidelijk gestegen. De kwartaalenquête van de Bank over de productiecapaciteit in de industrie toont een vergelijkbare tendens voor het percentage bedrijfsleiders dat een tekort aan geschoolde arbeidskrachten als een belemmering voor de productie aanhaalt.

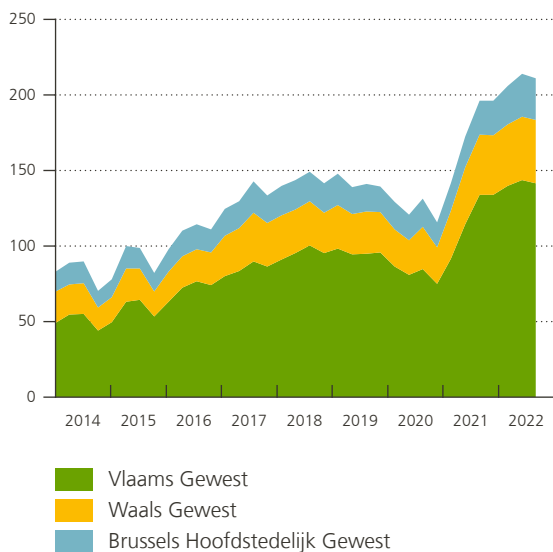
De spanningen worden deels veroorzaakt door de mismatch tussen de gezochte profielen en de gevolgte opleiding

De kwaliteit van het onderwijssysteem is een factor die de Belgische economie aantrekkelijk maakt. Ook al wijzen internationale enquêtes de laatste jaren op een verslechtering van de prestaties, België staat historisch gezien bekend om de kwaliteit van zijn onderwijssysteem. Bovendien is het percentage 15-24-jarigen die niet werken en onderwijs noch opleiding volgen (neither in employment nor in education and training – NEET) laag in vergelijking met het Europese gemiddelde en vertoont het een dalende trend, namelijk van 17,7 % in 2000 tot 7,4 % in 2021. Aangezien deze jongeren op korte termijn moeilijker te activeren zijn, blijft het verkleinen van deze groep een prioriteit, met name in Brussel en Wallonië, waar dit percentage hoger uitvalt dan het nationale gemiddelde. Door de lockdowns en schoolsluitingen tijdens de pandemie kunnen leerlingen en studenten, met name uit kansarme milieus, minder

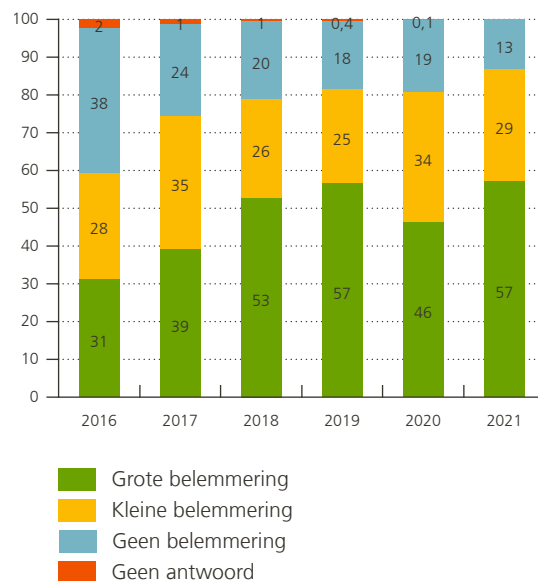
Grafiek 7.3

De hoge vacaturegraad drukt de langetermijnperspectieven

Aantal vacatures in België in de drie gewesten (in duizenden personen)

Factoren die de investeringsbeslissingen op lange termijn beïnvloeden: beschikbaarheid van personeel met de juiste vaardigheden (in % van de Belgische respondenten)

Bronnen: EIB, Statbel.

bijgeleerd hebben, wat op termijn een weerslag kan hebben op het menselijk kapitaal en de slaagkansen in het hoger onderwijs.

Het toenemende aantal studenten in het hoger onderwijs is ook positief, vooral omdat het leidt tot een hogere activiteitsgraad. In 2021 had 45% van de Belgische bevolking van 25 tot 64 jaar een hoog scholingsniveau, dat is een stijging met 5 procentpunt in vier jaar tijd. Het percentage 30-34-jarigen – de jongste generatie die hogere studies beëindigd heeft – met een diploma hoger onderwijs bereikte in 2021 een recordniveau van 49,9% (tegen 45,9% in 2017). Deze ratio beliep 56,4% voor vrouwen en zelfs 58,4% in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Het opleidingsniveau bepaalt de werkloosheids- en inactiviteitscijfers. In 2021 was 48% van de kortgeschoolde 20-64-jarigen inactief, tegen respectievelijk 28% en 13% van de midden- of langgeschoolden. Hoger onderwijs heeft ook een positieve invloed op de arbeidsproductiviteit en op de ondernemersvaardigheden. Het doet ook de vraag naar huishoudelijke diensten toenemen, met mogelijkheden voor mindergekwalificeerden.

De mismatch tussen de vaardigheden van de kandidaten en de door werkgevers gevraagde competenties verklaart het grootste deel van het tekort aan arbeidskrachten. De onderwijsoriëntatie en de opleiding zijn van grote invloed op de inzetbaarheid, maar sommige studiedomeinen waarvoor veel vraag is bij werkgevers, zoals de richtingen wetenschappen, techniek en wiskunde (STEM), trekken minder studenten aan. Permanente opleiding stelt de arbeidskrachten in staat om hun technische vaardigheden te verbeteren of te ontwikkelen (hard skills), waardoor ze in een later stadium van hun beroepsleven hun arbeidsaanbod kunnen aanpassen, en maakt het voor inactieven mogelijk om aan het werk te gaan. Zoals uit het HRW-verslag van 2021 over permanente opleiding blijkt, zouden vier van de tien Belgen hun competenties moeten bijwerken en wordt er te weinig permanente opleiding gevolgd. Er worden tal van initiatieven genomen om vaardigheden in de STEM-domeinen of inzake nieuwe technologieën te ontwikkelen. In sommige gevallen worden deze gefinancierd op nationaal, gewestelijk of gemeenschapsniveau, zoals opleidingen voor digitale vaardigheden bij Technobel of Technofutur TIC in Wallonië, BeCode in Brussel of Syntra in Vlaanderen¹. Ook andere meer transversale competenties (soft skills), zoals interpersoonlijke vaardigheden en

communicatie-, innovatie- en aanpassingsvaardigheden, kunnen de inzetbaarheid van werknemers vergroten.

Het verhogen van de werkgelegenheidsgraad vereist een brede activering van de bevolking

Er kunnen veel hindernissen opduiken tussen de werkzoekenden en de vacatures. Voor het invullen van vacatures denkt men vaak eerst aan werkzoekenden, omdat zij op korte termijn beschikbaar zijn. Maar aangezien de werkloosheidsgraad in Wallonië en Brussel veel hoger is en de meeste vacatures zich in Vlaanderen situeren, kunnen op korte termijn geografische of taalkundige onverenigbaarheden opduiken. Ook andere aspecten, zoals ontoereikende vaardigheden of de waardevermindering van het menselijk kapitaal van langdurig werklozen, kunnen de afstemming van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt bemoeilijken. Bovendien kunnen kortgeschoolden, gezien het aangeboden loonniveau, aarzelen om een baan te aanvaarden, omdat ze dan bepaalde sociale voordelen van het werkloosheids- of inactiviteitsstatuut verliezen en bijkomende kosten moeten maken, zoals voor verplaatsing of kinderopvang.

De arbeidsreserve is relatief klein in België. De groep van beschikbare arbeidskrachten omvat ook deeltijdwerkers die hun werktijd willen uitbreiden, mensen die beschikbaar zijn voor werk maar niet actief op zoek zijn en personen die op zoek zijn maar niet onmiddellijk beschikbaar zijn. Samen met de werkzoekenden vormen deze categorieën de arbeidsreserve² (labour market slack), die in het derde kwartaal van 2022 544 000 personen telde, dat is 10,4% van de uitgebreide beroepsbevolking.

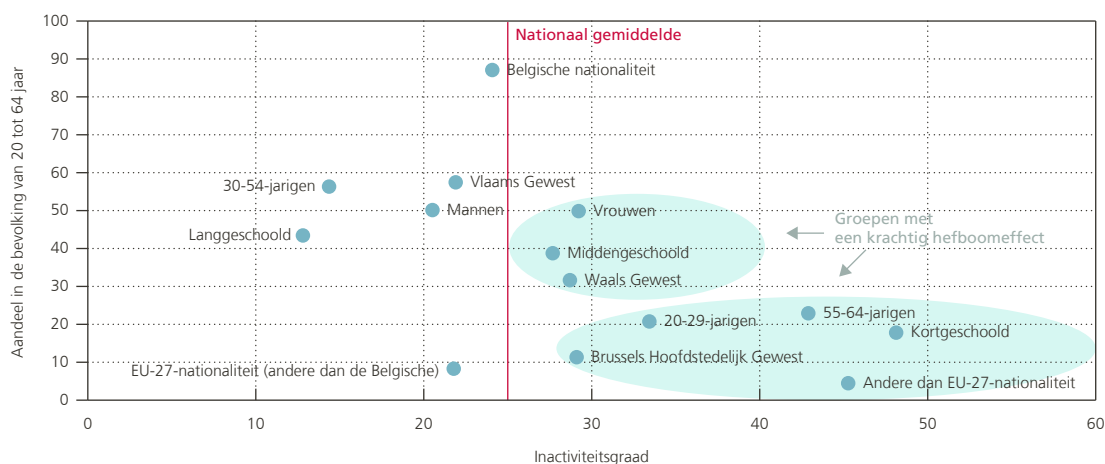
1 Zie <https://economie.fgov.be/nl/themas/online/ict-belgie/digitale-vaardigheden/opleidingen-digitale>.

2 De 'labour market slack' (of onderbenutting van het arbeidsaanbod) is het potentieel aan arbeidskrachten die (meer) zouden kunnen werken maar het niet doen. Dat onderbenutte arbeidsaanbod (de werklozen, de deeltijdwerkers die meer zouden willen werken en op korte termijn meer uren zouden kunnen werken, de inactieven die beschikbaar zijn maar geen werk zoeken, en de inactieven die werk zoeken maar niet beschikbaar zijn) wordt uitgedrukt als percentage van de uitgebreide beroepsbevolking (de werkenden, de werklozen en een deel van de inactieven).

Grafiek 7.4

Inactiviteitsgraad en aandeel in de Belgische bevolking van 20 tot 64 jaar

(in %, 2021)

Bron: Statbel.

Een bredere activering is nodig om tegen 2030 de doelstelling van een werkgelegenheidsgraad van 80% te bereiken voor de 20- tot 64-jarigen. Daarvoor is, ten opzichte van het niveau in het derde kwartaal van 2022, een stijging met 7,9 procentpunt nodig. Momenteel zouden bijna 532 000 meer mensen aan het werk moeten om die doelstelling te halen. Meer mensen moeten worden geactiveerd om het structurele tekort aan arbeidskrachten aan te pakken en de overheidsfinanciën houdbaar te maken.

Om de algemene doelstelling te bereiken vormen bepaalde groepen belangrijker hefboomen, vanwege hun aandeel in de bevolking en de inactiviteit. De beoogde werkgelegenheidsgraad van 80% heeft betrekking op de bevolking van 20 tot 64 jaar, maar deze is zeer heterogeen, zowel wat betreft de relatieve omvang van de diverse subgroepen als hun inactiviteitsgraad. Volgens deze twee dimensies zal de activering van slechts één subgroep het niet mogelijk maken een werkgelegenheidsgraad van 80% te bereiken, maar sommige groepen vormen krachtiger hefboomen. Ten eerste is er ruimte tot verbetering door de activering van groepen met een fors hogere dan gemiddelde inactiviteitsgraad, zelfs al maken ze maar een beperkt deel van de bevolking uit. Het gaat om mensen met een niet-Europese nationaliteit, kortgeschoolden, 55-64-jarigen en inwoners van Brussel. De situatie ligt anders voor de 20-

29-jarigen, van wie een deel hoger onderwijs volgt; hoewel zij als inactief worden beschouwd, zou een sterke activering nadelig kunnen zijn voor het behalen van hun diploma. Ten tweede zou zelfs een beperkte activering een groot effect op de werkgelegenheid kunnen hebben voor groepen met een hoger dan gemiddelde inactiviteitsgraad en een aanzienlijk gewicht in de bevolking op arbeidsleeftijd. Het gaat om vrouwen, middelgeschoolden en inwoners van Wallonië.

Het verkleinen van de participatiekloof tussen mannen en vrouwen is een belangrijke hefboom

Het verschil in arbeidsparticipatie tussen mannen en vrouwen neemt geleidelijk af. Dat is een gevolg van de stijging van de werkgelegenheidsgraad van vrouwen, van 50% in 1995 tot 67% in 2021, terwijl die ratio bij de mannen stabiel bleef op iets minder dan 75%. Veranderende opvattingen over de rol in het huishouden en de samenleving hebben tot deze ontwikkeling bijgedragen. Ze komen onder meer tot uiting in het onderwijs, want het percentage vrouwen met een diploma hoger onderwijs is nu groter dan bij de mannen. Hoewel hun arbeidsmarktparticipatie daardoor is toegenomen en ze makkelijker toegang hebben tot werk, zijn er nog steeds belemmeringen voor hun loopbaanontwikkeling.

De arbeidsparticipatie van vrouwen blijft lager dan die van mannen. Het actieplan voor de Europese pijler van sociale rechten heeft tot doel de werkgelegenheidsgenderkloof in de EU tegen 2030 te halveren. In België betekent dit dat het verschil in werkgelegenheidsgraad tegen 2030 tot 4 procentpunt moet worden teruggebracht. Daartoe moeten 120 000 meer vrouwen aan het werk.

Sommige genderverschillen zijn structureel verankerd in de vraag naar en het aanbod van arbeid. Aan de kant van de ondernemingen worden bepaalde bedrijfstakken al lang gekenmerkt door een oververtegenwoordiging van het ene of het andere geslacht. Zo zijn de bouwrijverheid, 'informatie en communicatie' en de industrie 'mannelijke' branches, terwijl de gezondheidszorg en het onderwijs zogenaamde 'vrouwelijke' bedrijfstakken zijn. Aan de kant van de arbeidskrachten kennen sommige groepen grotere werkgelegenheidsgraadverschillen volgens geslacht: het gaat om de personen van niet-Europese afkomst (34 procentpunt), kortgeschoolden (22 procentpunt) en koppels met kinderen (18 procentpunt).

Het geslacht heeft een invloed op de beroepsspecialisatie. De oorzaken van de verschillen in participatie tussen mannen en vrouwen zijn talrijk en uiteenlopend, maar de oorsprong ervan situeert zich vóór hun toetreding tot de arbeidsmarkt, namelijk in de vroege kinderjaren en het lager, middelbaar en hoger onderwijs. Zo houdt de schaarste aan bepaalde technische vaardigheden bij vrouwen op de arbeidsmarkt deels verband met hun ondervertegenwoordiging in bepaalde opleidingen van het hoger onderwijs, zoals de STEM-richtingen.

Het geslacht heeft weinig invloed op de toegang tot de arbeidsmarkt, maar wel op de loopbaanontwikkeling. De wet verbiedt discriminatie op basis van geslacht op de arbeidsmarkt. Uit de beschikbare gegevens en de resultaten van experimenten¹ blijkt dat genderdiscriminatie bij de aanwerving effectief relatief zelden voorkomt in België. Toch verschilt de loopbaan- en loonontwikkeling sterk naargelang van het geslacht. Vrouwen blijven vaker steken op de lagere niveaus van de hiërarchie (het 'sticky floor'-verschijnsel) en bereiken moeilijker de hoogste functies ('glass ceiling'-verschijnsel of glazen plafond). Deze verschillen vinden hun oorsprong zowel in het arbeidsaanbod, omdat de huishoudelijke taken en de zorg voor de kinderen nog zeer ongelijk verdeeld zijn, als in de arbeidsvraag, omdat sommige werkgevers

werknemers met flexibeler werkuren promoveren. De omvang van die verschijnselen en de mate waarin ze (on)vrijwillig zijn, blijven moeilijk in te schatten, onder meer door de invloed van normen en stereotypen.

Met de komst van kinderen in een gezin veranderen de loopbaanvooruitzichten en de zorg voor hen wordt het vaakst door de vrouw opgenomen. De participatiekloof tussen mannen en vrouwen wordt groter bij de geboorte van een kind in een koppel. Daarom zijn maatregelen zoals een betere toegang tot kinderopvang of een gelijkere verdeling van het ouderschapsverlof tussen de ouders belangrijke instrumenten om de arbeidsmarktdeelname van vrouwen te verhogen. Volgens gegevens van de OESO houdt een ouder met twee kinderen die een voltijdse baan aanneemt en gebruikmaakt van kinderopvang door de extra belastingen of het wegvallen van sociale uitkeringen slechts 40 % over van het extra inkomen uit die baan². Bovendien is de armoedegrade bij werkende vrouwen hoger, deels omdat ze het gezinshoofd zijn van 80 % van de eenoudergezinnen. Maatregelen in het voordeel van werknemers met een lager loon zouden de werkgelegenheidsgraad van vrouwen kunnen helpen op te krikken.

Werken (financieel) aantrekkelijker maken, vooral voor de laagste lonen

Verschillende factoren spelen mee in de beslissing om al dan niet te werken. Zo kunnen (potentiële) kandidaten afgeschrikt worden door de werkomstandigheden, zoals zwaar of gevaarlijk werk, weekend- of nachtwerk, een onzeker statuut of een laag loon. Structurele hervormingen die werk toegankelijker of financieel aantrekkelijker maken, zouden bepaalde groepen van mensen aan het werk kunnen helpen.

1 Baert S., A.-S. De Pauw en N. Deschacht (2016), 'Do employer preferences contribute to sticky floors?', *Industrial & Labor Relations Review*, 69(3), 714–736 en Capéau B., L. Eeman, S. Groenez en M. Lamberts (2012), 'Two concepts of Discrimination: Inequality of Opportunity versus Unequal Treatment of Equals', ULB, *ECARES Working Papers no. 2012-021*.

2 De berekeningen hebben betrekking op koppels met twee kinderen van 2 en 3 jaar, waarbij de andere ouder voltijds werkt tegen 67 % van het gemiddelde loon.

Het besluit om tot de arbeidsmarkt toe te treden is gebaseerd op het nettoloon na aftrek van sociale bijdragen en van de belasting op het arbeidsinkomen. Er werden hervormingen doorgevoerd om arbeid te herwaarderen door de loonwag op arbeid (dat zijn de personenbelasting en socialezekerheidsbijdragen van werknemers en werkgevers) te verkleinen, zoals door middel van de taxshift in 2016-2020 en in 2022, de sociale en fiscale werkbonus in 2011, en de vrijstelling van socialezekerheidsbijdragen voor het in dienst nemen van een eerste werknemer in 2015. Desondanks blijft de belastingdruk op arbeid hoog. In 2021 was de verhouding tussen het netto- en het bruto-inkomen in België over het algemeen lager dan gemiddeld in de drie buurlanden en in de drie noordse EU-landen. De situatie verschilt echter naargelang het gezinstype en de belastingdruk is logischerwijs lager voor de meest kwetsbare huishoudens, zoals die met een laag inkomen of eenoudergezinnen. Voor die laatste is de verhouding tussen het netto- en het bruto-inkomen in België vergelijkbaar met die in de buurlanden en de noordse landen. Voor de andere gezinnen ligt die ratio daarentegen aanzienlijk lager, wat wijst op een hogere belastingdruk.

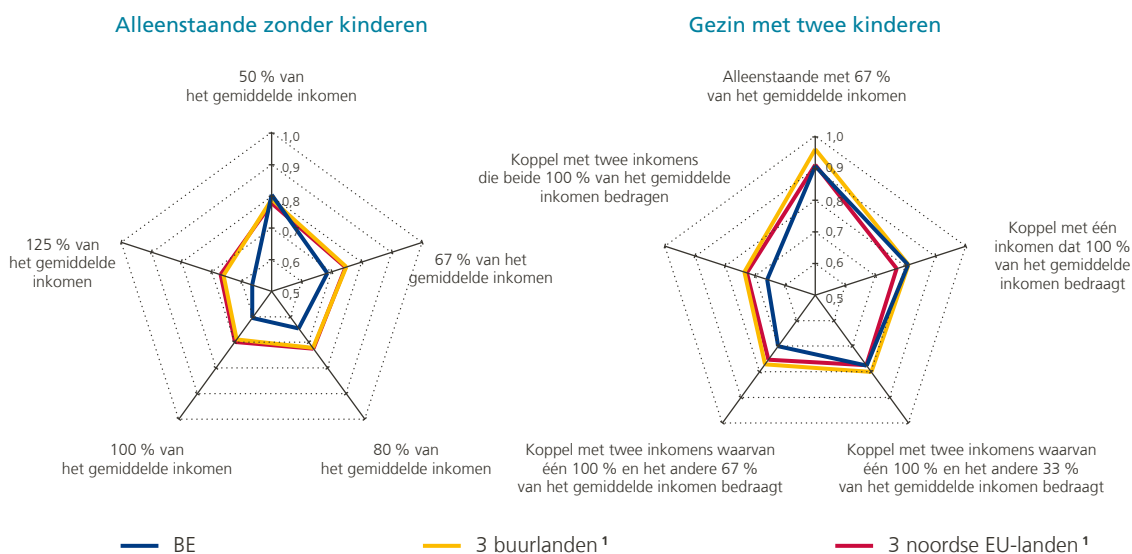
Om vacatures te kunnen invullen is vaak een herwaardering van die banen nodig in vergelijking

met andere jobs of arbeidsmarktstatuten, door een loons- of imagoverbetering. Sommige bedrijfstakken die moeite hebben om personeel met de juiste vaardigheden of kwaliteiten te vinden, moeten wellicht maatregelen nemen om inactieven aan te trekken. Zo kunnen werkgevers kiezen voor een loonsverhoging of de uitbreiding van de sociale voordelen, of voor investeringen in de kwaliteit van het werk om het minder zwaar, minder gevaarlijk of ergonomischer te maken. Ook een verbetering van het imago van en de communicatie over banen die als zwaar worden beschouwd maar door technologie minder zwaar zijn geworden, is een manier om meer mensen aan te trekken.

De beslissing om al dan niet te werken hangt ook af van de sociale uitkeringen, zoals de werkloosheidsvergoeding of het leefloon. Naast het niveau van de sociale uitkeringen heeft ook de duur van de uitkering een invloed op de arbeidsparticipatie. België staat bekend om zijn relatief uitgebreide sociale steunmaatregelen en hoge uitgaven voor sociale zekerheid. Zo blijven de uitkeringen gedurende een langere werkloosheidsperiode hoog. Een alleenstaande die voorheen werkte tegen 67 % van het gemiddelde loon, behoudt na zes maanden werkloosheid 84 % van dat inkomen (tegen 59 %

Grafiek 7.5

Verhouding tussen het netto- en het bruto-inkomen op jaarbasis voor verschillende gezinstypes

Bron: Eurostat.
¹ Ongewogen gemiddelden.

gemiddeld in de OESO); na vijf jaar is dat nog 58 % (tegen 30 % gemiddeld in de OESO). Op basis van deze twee statistieken rangschikt België zich als tweede van de OESO-landen. Het sociale vangnet van de sociale uitkeringen speelt een belangrijke maatschappelijke rol, maar in sommige gevallen creëren zij een werkloosheidsval. Sinds 2012 hebben hervormingen de degressiviteit van de werkloosheidsuitkeringen verhoogd, maar de complexiteit van het systeem beperkt het effect van de maatregel. De transities naar werk zijn ook niet significant toegenomen en de besparingen op de sociale uitgaven zijn gering.¹

Naast sociale uitkeringen zijn er nog andere financiële drempels die sommige mensen ertoe kunnen aanzetten inactief of werkloos te blijven. Ook het verlies van het sociale energietarief of van aanvullingen op sommige sociale uitkeringen, en de kosten voor verplaatsing en kinderopvang kunnen

¹ Zie RVA (2022), '10 jaar versterkte degressiviteit van de werkloosheidsuitkering – Evaluatie van de impact op de transities naar werk en op de sociale uitgaven in de periode 2010-2020'.

belemmeringen vormen voor het aanvaarden van een baan of opleiding.

De steunmaatregelen die tijdens de pandemie en na de Russische inval in Oekraïne zijn genomen, hebben de reallocatie van banen afgeremd. In reactie op de COVID-19-crisis en de energiecrisis hebben de overheden de ondernemingen ondersteund met onder meer het moratorium op faillissementen en de tijdelijke werkloosheid. Deze maatregelen hebben veel bedrijven gered, maar ze droegen niet bij aan de reallocatie van banen naar productiever of winstgevendere branches of ondernemingen. België, dat in het verleden al gekenmerkt werd door een geringe mobiliteit van arbeidskrachten en een sterke labour hoarding bij de ondernemingen, heeft zo het proces van destructieve creatie op de arbeidsmarkt mogelijk vertraagd. Bovendien heeft de hoge inflatie, in combinatie met de automatische loonindexering, de marge voor reële loonstijgingen op nationaal niveau verkleind, waardoor de ruimte voor differentiatie tussen sectoren of bedrijven, en daarmee de prikkels voor arbeidsmobiliteit, beperkt werden.

7.3 Het energiesysteem bijsturen naar koolstofneutraliteit

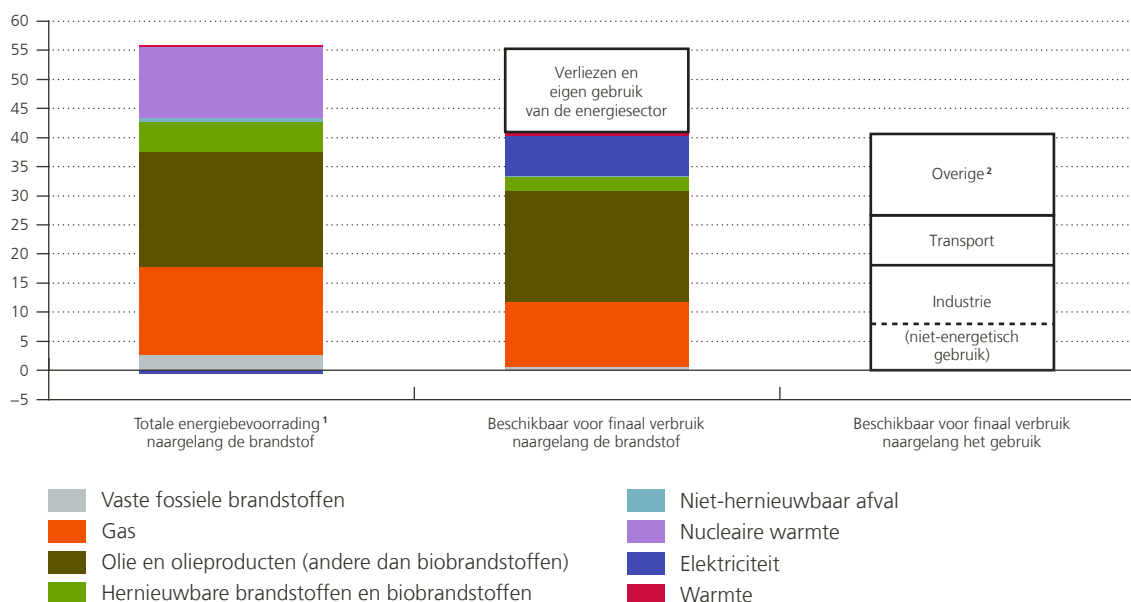
Energie-inputs zijn essentieel voor de welvaarts-creatie in een land. De energiecrisis stelde nogmaals scherp hoe afhankelijk we zijn van fossiele energie. Gezien de hoge kosten van fossiele brandstoffen is het vooruitzicht van een snelle transitie naar een koolstof-arme voorziening zeer aantrekkelijk. Zo'n transitie zou niet alleen de energiekosten doen dalen maar ook de bevoorradingszekerheid in België ten goede komen. Maar het vergroten van de energiebevoorradingszekerheid, tegen een betaalbare prijs, terwijl de koers naar koolstofneutraliteit wordt aangehouden, vereist een ingrijpende verandering van onze economie.

Aangezien België over weinig fossiele energiebronnen beschikt, is zijn energievoorziening momenteel sterk afhankelijk van ingevoerde fossiele brandstoffen. Olie, gas en steenkool maken bijna 70% van de energievoorziening uit. Het aandeel van hernieuwbare energiebronnen steeg evenwel van 5% van de totale energievoorziening in 2010 tot 9% in 2021. De vraag naar energie wordt beïnvloed door de specialisatie van België in meer energie-intensieve industriële activiteiten, ook voor niet-energetisch gebruik (gebruik als grondstof, bijvoorbeeld in de petrochemie). In 2021 was het

Grafiek 7.6

Een door gas en olie gedomineerde energievoorziening

(in miljoen ton olie-equivalent, 2021)

Bron: Eurostat.

1 Met inbegrip van de uitgevoerde secundaire energie (uitgevoerde volumes elektriciteit in nettotermen).

2 Omvat hoofdzakelijk de energie voor de verwarming en de afkoeling van gebouwen.

niet-energetisch gebruik goed voor 18 % van het finale verbruik van energie in België, tegen 10 % in Duitsland en 9 % in Frankrijk. Alleen Nederland – dat ook een grote petrochemiecluster op zijn grondgebied heeft – liet met ongeveer 22 % een hoger aandeel optekenen.

De Belgische verwerkende nijverheid is energie-intensiever dan die in de drie buurlanden. Dit verschil kan gedeeltelijk worden verklaard door de positionering van onze industrie in meer energie-intensieve segmenten van de waardeketens. De Belgische industriële structuur vertoont een specialisatie in de toeleveringsbranches, waar de intensiteit aan fossiele energie vaak groter is. De sterke afhankelijkheid van fossiele brandstoffen moet de Belgische industrie ertoe aanzetten te innoveren en te investeren in de ontwikkeling van koolstofvrije energiebronnen. De kosten van fossiele brandstoffen zullen immers waarschijnlijk stijgen als gevolg van aanbodbeperkingen of door de stijging van de koolstofprijs.

De sterke stijgingen van de gas- en elektriciteitsprijzen hebben vooral de energie-intensieve industrieën onder druk gezet, die hun verbruik hebben aangepast. De energiecrisis in 2022 – die vooral een crisis in de gasvoorziening was – had tegelijkertijd een grote volatiliteit en hoge gasprijzen

tot gevolg, die ook een weerslag hadden op de elektriciteitsprijzen. Sommige ondernemingen reageerden door hun productieprocessen te optimaliseren om hun energiebehoeften terug te dringen, of door hun energie-inputs te vervangen door alternatieve brandstoffen indien hun installaties hen daartoe in staat stelden. Deze aanpassingen zijn nodig om de bedrijvigheid en het concurrentievermogen te vrijwaren. Als deze marktomstandigheden echter aanhouden, zou dit ertoe kunnen leiden dat een deel van de productiecapaciteit in België en elders in Europa verloren gaat. Hierdoor ontstaat de vrees voor bevoorradingsproblemen verderop in de waardeketen voor bepaalde basisproducten waarvan de productie verplaatst zou kunnen worden. Daarbij komt de bezorgdheid over spill-overeffecten op het vermogen van de EU om haar productiecapaciteit op te voeren voor materialen, componenten en apparatuur die gebruikt worden in productieketens voor hernieuwbare energie. De hoge elektriciteitsprijzen hebben immers al geleid tot de sluiting van metaalgieterijen die essentieel zijn voor de productie van dergelijke componenten. Het concurrentievermogen van de industrie en het risico van koolstoflekkage blijven belangrijke aandachtspunten, met name gezien de hoge energiekosten. Indien deze prijsniveaus aanhouden, is een versnelde transitie naar een koolstofvrij energiesysteem een deel van de oplossing.

Tabel 7.1

De verwerkende nijverheid is energie-intensiever in België

(in kilogram olie-equivalent per duizend euro toegevoegde waarde¹, en in %)

	België		Duitsland		Frankrijk		Nederland	
	2000	2021	2000	2021	2000	2021	2000	2021
Verwerkende nijverheid	241	195	103	83	150	112	219	141
Verwerkende nijverheid (met inbegrip van het niet-energetisch gebruik)	384	334	154	122	229	169	391	282
<i>p.m. Aandeel van de meest energie-intensieve bedrijfstakken² in de toegevoegde waarde van de verwerkende nijverheid tegen lopende prijzen³</i>	28	24	16	14	14	14	17	16

Bron: Eurostat.

1 In kettingeuro's (referentiejaar 2015).

2 Chemie en petrochemie, metaalindustrie en andere niet-metaalhoudende minerale producten.

3 Laatste beschikbaar jaar: 2020.

Om de economische welvaart te vrijwaren is een continue en betrouwbare energievoorziening nodig

De gevolgen van de Russische inval in Oekraïne hebben de vele macro-economische repercussies van een verstoring van de energievoorziening blootgelegd. Ze onderstreepten de geopolitieke dimensie van deze afhankelijkheid van de energiestromen en maakten dat het aanbod van en de vraag naar energie op korte termijn aangepast moesten worden.

Op korte termijn is de energievoorziening van de Belgische markt nooit in gevaar geweest.

België haalt voordeel uit zijn goede aansluitingen op de netwerken van de gasleverende buurlanden en uit de aanwezigheid van zijn hervergassingsterminal in Zeebrugge om een gediversifieerde bevoorrading te garanderen. Reeds vóór de crisis was de afhankelijkheid van Russisch gas beperkt tot 8 % van het binnenlandse verbruik (tegen 41 % in de EU). De beschikbare infrastructuur maakt de doorvoer van gas naar de buurlanden mogelijk (in 2022 werd 74 % van het ingevoerde gas opnieuw uitgevoerd, voornamelijk naar Duitsland). De flexibiliteit van de olieraffinage-installaties in de haven van Antwerpen-Brugge maakt de verwerking mogelijk van niet-Russische ruwe olie, met een beperkte verstoring van de olievoorziening van het land. De beschikbaarheid van het park voor elektriciteitsproductie werd vergroot door het onderhoud van de elektriciteitscentrales uit te stellen tot na de winter van 2022-2023, terwijl de talrijke aansluitingen op de naburige netwerken het mogelijk hebben gemaakt de elektriciteitsstromen die gewoonlijk worden ingevoerd te behouden of zelfs om te keren, met name naar Frankrijk, waar een deel van het nucleaire park stillag.

Het aanbod op middellange termijn vereist meer aandacht.

De crisis heeft de lopende aanpassingen aan het energiesysteem complexer gemaakt en de urgentie van de uitvoering ervan in de verf gezet. Er is een infrastructuur voor elektriciteitsproductie nodig die aangepast is aan de behoeften en die verenigbaar is met koolstofneutraliteit, terwijl de toekomstige ontwikkeling van de productiecapaciteit in België deels afhangt van de beschikbaarheid van een deel van het bestaande nucleaire park in de komende jaren. Indien geen beroep wordt gedaan op invoer, gaat het erom de ontmanteling van ongeveer

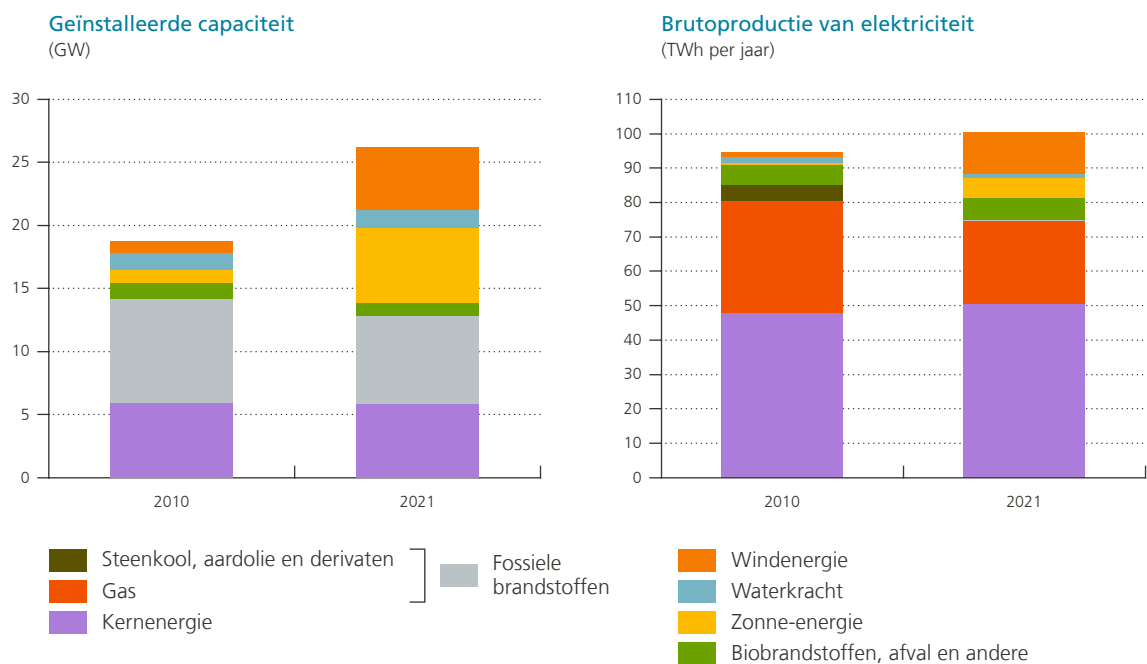
5,9 GW nucleair vermogen (50% van de bruto elektriciteitsproductie in 2021) te compenseren in een context van een vrijwillige uitbouw van installaties op hernieuwbare energie (waarvan het vermogen de voorbije tien jaar is verviervoudigd).

De forse stijging van de energieprijzen en de vrees voor tekorten rechtvaardigen het langer openhouden van de twee meest recente kerncentrales. In maart 2022 besliste de federale regering alle maatregelen te nemen die nodig zijn om Tihange 3 en Doel 4 tien jaar langer in werking te houden, dus tot 2036, zonder de productie van hernieuwbare elektriciteit van de markt te verdringen (een eventueel overschot aan nucleaire productie kan worden gebruikt voor de productie van waterstof). In januari 2023 werd een akkoord bereikt met de private exploitant Engie over de voorwaarden voor de herstart van deze reactoren op 1 november 2026. Op basis van de informatie over de beschikbaarheid van de Belgische en Franse kerncentrales en rekening houdend met mogelijke energievoorzieningsproblemen voor Duitsland, is het echter niet uitgesloten dat

de exploitatie van de andere installaties aangepast moet worden. De elektriciteitsvoorziening in de winter van 2025-2026 vergt aandacht en voorbereiding, aangezien België het dan, zoals bij wet bepaald, zonder zijn nucleair park moet stellen, aangezien de twee reactoren pas in 2026 worden heropgestart. De autoriteiten stappen echter niet af van het in 2020 ingestelde capaciteitsvergoedingsmechanisme om de ontmanteling van de andere nucleaire installaties tussen 2022 en 2025 te compenseren. Dat mechanisme vergoedt niet alleen de beschikbaar gestelde energie, maar ook de capaciteitscontracten die aan bepaalde leveranciers worden toegekend. De selectie ervan vindt plaats na twee veilingen die respectievelijk vier en één jaar vóór elk leveringsjaar worden georganiseerd. De eerste veiling voor levering in 2025-2026 vond plaats in 2021 en resulteerde in de selectie van ongeveer 4 450 MW aan capaciteit. In 2022 werd geen bieding geselecteerd voor de leveringsperiode 2026-2027, maar een groot aantal deelnemers zegde toe op de markt te blijven en deel te zullen nemen aan de veiling van 2025 voor levering in het daaropvolgende jaar.

Grafiek 7.7

De elektriciteitsmix moet nog verder in lijn worden gebracht met koolstofneutraliteit

Bronnen: Eurostat, FOD Economie.

Het energiesysteem aanpassen omwille van de klimaatverandering

De energiecrisis en de geopolitieke spanningen hebben op Europees niveau geleid tot het uitwerken van maatregelen en de mobilisatie van financiële middelen om ruim vóór 2030 minder afhankelijk te worden van Russische fossiele brandstoffen en dit momentum te grijpen om de transitie naar een koolstofvrije energiemix te versnellen. Een geringere afhankelijkheid van fossiele brandstoffen, door meer in te zetten op koolstofarme energie en op energie-efficiëntie, doet immers de broeikasgasuitstoot afnemen en draagt bij aan de bevoorradingszekerheid en de veerkracht van het energiesysteem en van de economie als geheel. De in minder dan een decennium te bereiken doelstelling inzake hernieuwbare energie is ambitieus en vereist dat ook buiten de sector van de elektriciteitsopwekking hernieuwbare bronnen worden gebruikt. In 2021 bedroeg de brutoproductie van hernieuwbare elektriciteit ongeveer 24 % van de totale productie in België, dat is 5,5 % van het bruto finale energieverbruik, en met inbegrip van de hernieuwbare energiebronnen die worden gebruikt bij verwarming/koeling en vervoer komt 13 % van het bruto finale energieverbruik uit hernieuwbare bronnen. De huidige richtlijn over hernieuwbare energiebronnen beoogt 32 % van het bruto finale energieverbruik van energie op EU-niveau tegen 2030 (17,5 % voor België), een percentage dat bij de herziening van het 'Fit for 55'-pakket werd opgetrokken tot 40 %. Het REPowerEU-plan, dat in mei 2022 door de EC werd voorgesteld, is gericht op een versnelde invoering van hernieuwbare energiebronnen tegen 2030 (de doelstelling voor het gebruik van hernieuwbare energiebronnen stijgt van 40 % tot 45 % op EU-niveau) en op energiebesparing en -efficiëntie (wat energie-efficiëntie betreft, zou het verbruik in de EU als geheel in 2030 niet langer 9 % maar wel 13 % lager moeten uitvallen dan in 2020). Het ambieert bovendien een snelle diversificatie van de gas-, olie- en steenkoolvoorziening via gezamenlijke aankopen en partnerschappen met betrouwbare leveranciers, waaronder van hernieuwbare waterstof.

De aanpassing van het elektriciteitssysteem is absoluut noodzakelijk voor de transitie, aangezien elektrificatie van het gebruik met koolstofarme elektriciteitsproductie de beste manier is om activiteiten koolstofvrij te maken. De elektriciteitsvoorziening moet worden afgestemd op de verwachte toename van het elektriciteitsverbruik als

gevolg van het frequentere gebruik van elektrische voertuigen en warmtepompen en de vervanging van fossiele brandstoffen in de industrie. De elektrificatie van productieprocessen (elektrische ketels en warmtepompen, elektrische boogovens) en de toepassing van technologieën die de inputs koolstofvrij kunnen maken (groene waterstof en derivaten daarvan, koolstofafvang) zijn essentieel om de industrie tegen 2050 koolstofneutraal te maken. Volgens de laatste analyses van elektriciteitsnetbeheerder Elia zullen deze structurele veranderingen het industriële elektriciteitsverbruik in België tegen 2030 met 50 % doen toenemen en zal dat verbruik tegen 2050 verdubbelen. De sterkste stijgingen worden verwacht in de bedrijfstakken staal, petrochemie, papierpulp, levensmiddelen en dranken, en bij de gegevensopslag en digitalisering van activiteiten.

Betaalbare, koolstofvrije elektriciteitsopwekking moet het mogelijk maken een koolstofneutrale industriële basis in stand te houden.

De hoge gasprijzen en de weerslag ervan op de elektriciteitsprijzen hebben, door hun impact op de marges en het kostenconcurrentievermogen, de bedrijven kwetsbaar gemaakt. Een geringere afhankelijkheid van fossiele brandstoffen is daarom voordelig, en de ontwikkeling van nieuwe productiecapaciteit uit hernieuwbare energiebronnen draagt daaraan bij. Elektriciteitsproductie uit hernieuwbare bronnen – waarvan de marginale productiekosten nagenoeg nihil zijn – heeft een matigend effect op de groothandelsprijzen van elektriciteit. Dat effect neemt toe naarmate hernieuwbare energiebronnen een groter aandeel vertegenwoordigen in de productiemix¹. De duurder geworden fossiele brandstoffen maakten die elektriciteitsproductie ook rendabeler. Volgens een berekening op basis van de kosten in 2021 bedragen de productiekosten van wind- en zonne-energie tussen € 40 en € 60 per MWh², tegen € 110 à € 130 per MWh voor een gas- en stoomturbine en tussen € 170 en € 230 per MWh voor een kolengestookte centrale (bij deze vergelijking wordt echter geen rekening gehouden met de kosten die voortvloeien uit de intermitterende aard van de productie op basis

1 Cevik S. en K. Ninomiya (2022), 'Chasing the Sun and Catching the Wind: Energy Transition and Electricity Prices in Europe', IMF, Working paper 220.

2 Interkwartielverschil van de gemiddelde geactualiseerde eenheidsproductiekosten.

van hernieuwbare bronnen). Aangezien de kosten van elektriciteitsopwekking uit fossiele brandstoffen sterk afhankelijk zijn van de brandstofprijzen, waren deze verschillen in 2022, door de hogere gas- en steenkoolprijzen, nog groter. De relatieve rendabiliteit van de hernieuwbare energiebronnen werd, behalve door de lagere kosten dankzij technologische verbeteringen en schaalvoordelen, ook beïnvloed door het EU Emission Trading System (EU-ETS) waaraan elektriciteitsproducenten en andere branches met een hoge broeikasgasuitstoot zijn onderworpen. De daaruit voortvloeiende indirecte koolstofarifiering wijzigt de relatieve productiekosten van de verschillende processen door hun weerslag op het milieu in rekening te brengen, en heeft derhalve ook een impact op hun winstgevendheid. De verwachte geleidelijke stijging van de koolstofprijs stimuleert investeerders om te opteren voor minder koolstofintensieve productiemethodes en de meest concurrerende technologieën stap voor stap in te zetten, in de economisch meest zinvolle volgorde.

Financiële stimulansen blijken noodzakelijk om de ontwikkeling van innovatieve technologieën te ondersteunen, met name bij activiteiten met hoge emissies. Om transitiegerichte innovaties aan te moedigen, kende de EU meer middelen toe uit haar Innovatiefonds. Dat wordt gefinancierd met de toenemende inkomsten uit de EU-ETS-veilingen. Zo lanceerde de EC in 2022 drie oproepen tot het indienen van projecten, voor een totaalbedrag van bijna € 5 miljard. Het gaat voornamelijk om grote projecten met innovatieve technologieën, met een groot potentieel voor emissiereductie, die zich in een voldoende gevorderd stadium bevinden. Voor energie-intensieve industrieën die moeilijk te decarboniseren zijn, zijn geavanceerde technologieën nodig, zoals voor het afvangen, opslaan en gebruiken van koolstof (wanneer processen onvermijdelijk koolstof uitstoten), of voor de productie, de distributie en het gebruik van groene waterstof. Deze technologie is een optie voor de opslag van energie uit hernieuwbare energiebronnen en het eventuele vervoer ervan over lange afstanden. Waterstof is breed inzetbaar – ook in de vorm van de derivaten methanol en ammoniak – en kan daardoor worden gebruikt als hernieuwbare energiebron in branches waar processen moeilijk te elektrificeren zijn (industriële processen met hoge temperaturen) en als koolstofvrije input in sommige industriële processen (ijzer en staal, cement en chemie) of als brandstof voor de zeevaart of de luchtvaart. Er bestaan echter nog onzekerheden over de

grootschalige ontplooiing van deze energiebron, met name wat betreft de productietechnologieën (en de kosten), de beschikbaarheid van opslag- en transportinfrastructuur en zelfs het effectieve gebruik ervan in verschillende branches. Het is ook een uitdaging om over voldoende hernieuwbare energiebronnen te beschikken om groene waterstof te kunnen produceren. De Belgische overheid wil een infrastructuur opzetten voor de in- en doorvoer van groene waterstof (en de derivaten ervan) uit verschillende bronnen. Ook wil ze van België een centrum van expertise en innovatie op dit gebied maken. In de praktijk steunt de overheid de ontwikkeling van de waterstofwaardeketen door die, in het kader van het Herstelplan, mee te helpen financieren. Daarbij is een bedrag gemoeid van bijna € 500 miljoen voor zeven projecten in verband met onderzoek, transportinfrastructuur en het industriële gebruik van waterstof. Het doel is deze innovatie-inspanningen om te zetten in toepassingen die snel op grote schaal beschikbaar zijn, met nieuwe markten en bronnen van groei als resultaat.

Zowel op korte als op lange termijn moet worden ingezet op de beheersing van de vraag naar energie. Het is een kwestie van goed beheer om energieverlies op zijn minst tot een minimum te beperken door de productieprocessen te optimaliseren en, vooral in de huidige context, om onnodig verbruik te vermijden. Daar heeft de overheid het publiek herhaaldelijk op gewezen en ook de beroepsfederaties deden dat ten behoeve van de ondernemingen in hun communicatie over het 'Charter energiebesparing'. De maatregelen die moeten worden genomen om meer energie-efficiënt te worden, zijn volledig verenigbaar met de doelstellingen met betrekking tot de vermindering van de broeikasgasemissies en het aandeel van hernieuwbare energiebronnen in het finale verbruik. Bovendien dragen ze bij aan de bevoorradingszekerheid omdat ze de behoefte aan ingevoerde (fossiele) energie doen afnemen. In de praktijk worden de engagementen van de ondernemingen tot verbetering van de energie-efficiëntie vastgelegd in energiebeleidsvereenkomsten tussen de bevoegde gewestelijke overheden en de bedrijfsfederaties die de meest energie-intensieve ondernemingen vertegenwoordigen. Ook de energie-efficiëntie van gebouwen moet worden verbeterd. Terwijl nieuwe materialen (isolatie) en efficiëntere apparatuur (warmtepompen, batterijen, domotica) gemakkelijk kunnen worden geïntegreerd in nieuwe gebouwen, kan dit moeilijk zijn in een dichtbevolkt gebied (lawaai en visuele impact, beslag op de beschikbare

ruimte). Bovendien kunnen ze in bestaande gebouwen vaak enkel worden geïntegreerd door grondig te renoveren en daarvoor zijn passende financiële stimuli nodig. Behalve de materialen moeten ook voldoende arbeidskrachten met de juiste vaardigheden beschikbaar zijn, aangezien de vereiste kwalificaties evolueren met de nieuwe technologieën die voor de transitie nodig zijn.

De energievoorziening moet worden aangevuld met passende infrastructuren voor een betrouwbaar elektriciteitssysteem. Door de verwachte elektrificatie en het toenemende gebruik van intermitterende hernieuwbare energiebronnen dient de netinfrastructuur op verschillende punten te worden aangepast. België plant een verhoging van de transportcapaciteit en nieuwe aansluitingen op het hoogspanningsnet om aan toekomstige behoeften van de industrie te voldoen. De ontwikkeling van offshorewindenergie vereist specifieke infrastructuur in zee (zoals het Prinses Elisabeth-energie-eiland en de verbindingen met andere offshorewindproductiegebieden) en een uitgebreider transportnetwerk aan land (de projecten Ventilus en Boucles du Hainaut) om de geproduceerde elektriciteit naar België en elders in Europa te brengen. De infrastructuren moeten technisch afgestemd zijn op de intermitterende aard van de hernieuwbare energiebronnen en hun gedecentraliseerde productie, en dienen de stabiliteit van het netwerk in stand te kunnen houden (flexibiliteitsmiddelen voor het netbeheer, slimme netwerken en communicerende meters om het beheer te optimaliseren). Ook de netbeheerders zijn betrokken bij de beoogde transitie en de daaruit voortvloeiende toenemende elektrificatie. Daarvoor zijn aanzienlijke investeringen noodzakelijk: de federale regulator raamde de investeringen die volgens het 'Ontwikkelingsplan van het transmissienet 2024-2034' nodig zijn in de infrastructuur van Elia op € 6,6 miljard. Het gebruik van deze infrastructuur (die monopolistisch van aard is) wordt gecontroleerd door de regulatoren. Met het oog op het beheersen van de uitgaven en de tarieven moeten de tariefvoorwaarden de kosten dekken en een billijke vergoeding bieden voor het in de infrastructuur geïnvesteerde kapitaal. Voor de uitvoering van deze projecten is nog de vergunning door verschillende overheden op nationaal, gewestelijk en lokaal niveau nodig. Die procedures zouden moeten worden aangepast zodat de toepassing ervan beter kan worden gecoördineerd. Dat komt ook tot uiting in het kader van REPowerEU en de voorstellen van de Europese overheden om de administratieve

procedures te vereenvoudigen en maximumtermijnen te bepalen voor het verlenen van vergunningen, om de uitrol van de hernieuwbare energiebronnen en van de bijbehorende infrastructuur te versnellen.

Digitalisering en kritieke materialen dragen bij tot een energiesysteem dat klaar is voor de transitie naar koolstofneutraliteit. Digitalisering en decarbonisatie gaan hand in hand. De ontwikkeling en de toepassing van digitale technologieën maken het immers mogelijk de steeds vaker gedecentraliseerde energiesystemen efficiënter te beheren. De connectiviteit van het energiesysteem wordt verbeterd met nieuwe toestellen en onderling communicerende apparatuur (internet of things), communicatietechnologie en technologie voor de verwerking en uitwisseling van data (big data, artificiële intelligentie). Door de beschikbaarheid van nauwkeurige gegevens in real time kunnen innovatieve energiediensten ontwikkeld worden die ook de consument ten goede komen (actief beheer van het verbruik van de toestellen). Dat moet echter gepaard gaan met een duidelijk kader voor het delen en gebruiken van de verzamelde gegevens en grote waakzaamheid op het gebied van cyberveiligheid, gezien de centrale rol die de energieinfrastructuur speelt in alle economische activiteiten. Bovendien vereisen groene technologieën meer mineralen, metalen en geavanceerde materialen dan de meeste fossiele technologieën, wat tot nieuwe afhankelijkheden kan leiden. Verstoringen in de voorradingsketens en/of stijgingen van de inputprijzen kunnen de transitie vertragen. Mogelijk is dat al het geval voor de lithium-ionbatterijen: de gestage prijsdaling ervan over de afgelopen tien jaar (tot een vijfde van de kostprijs sinds 2013) kwam in 2022 tot stilstand als gevolg van de prijsstijging van de metalen die bij de vervaardiging ervan worden gebruikt. Om de energieafhankelijkheid ten opzichte van een land of regio niet te vervangen door een afhankelijkheid van ingevoerde kritieke materialen, moet worden ingezet op een efficiënter gebruik van de middelen, recyclingketens voor deze materialen en innovatie in het gebruik van alternatieve materialen, en op het ontwikkelen van duurzame producten en apparaten.

De decarbonisatie van de economische activiteiten heeft betrekking op veel ruimere en gediversifieerdere domeinen dan alleen de energiesector. Ze vereist andere overheidsmaatregelen en beleidslijnen dan degene die strikt verband houden met energie, zoals beleid inzake industrie, fiscaliteit, mobiliteit, innovatie en opleiding,

en zelfs de ontwikkeling van nieuwe businessmodellen (hernieuwbare-energiegemeenschappen, commercialisering van waterstof) en modellen inzake de werking van de economie (circulaire economie). De daaruit voortvloeiende bepalingen kunnen onder de bevoegdheid vallen van verschillende deelstaten die dossiers soms op uiteenlopende manieren behandelen. Dat kan nefast zijn voor de transitie. Het is aan de Belgische overheden om ervoor te zorgen dat de middelen niet worden versnipperd door ze doeltreffend in te zetten en het rechtskader stabiel te houden om de kosten van de transitie zo goed mogelijk in de hand te houden.

De economie moet koers zetten naar koolstofneutraliteit

België decarboniseert te traag. Hoewel de verhouding tussen de broeikasgasemissies en de bruto toegevoegde waarde het afgelopen decennium is gedaald, wordt onvoldoende vooruitgang geboekt om de Europese doelstelling van klimaatneutraliteit tegen 2050 te behalen. Dat is echter niet alleen in België het geval. Omliggende landen, waaronder Nederland, Frankrijk en Duitsland, laten soortgelijke tendensen optekenen. Een recente analyse van de Bank¹ wijst op

reallocatie als een nog onbenut potentieel voor emissiereductie; hierdoor kan bovendien de productiviteit worden aangewakkerd. Zelfs zonder technologische innovatie zou de reallocatie van de productie van koolstofinefficiënte naar koolstofefficiënte industriële bedrijven de uitstoot met zo'n 40% kunnen terugdringen. Dat potentieel voor emissiereductie kan op korte termijn worden aangeboord, maar technologische innovatie blijft cruciaal in de transitie naar klimaatneutraliteit.

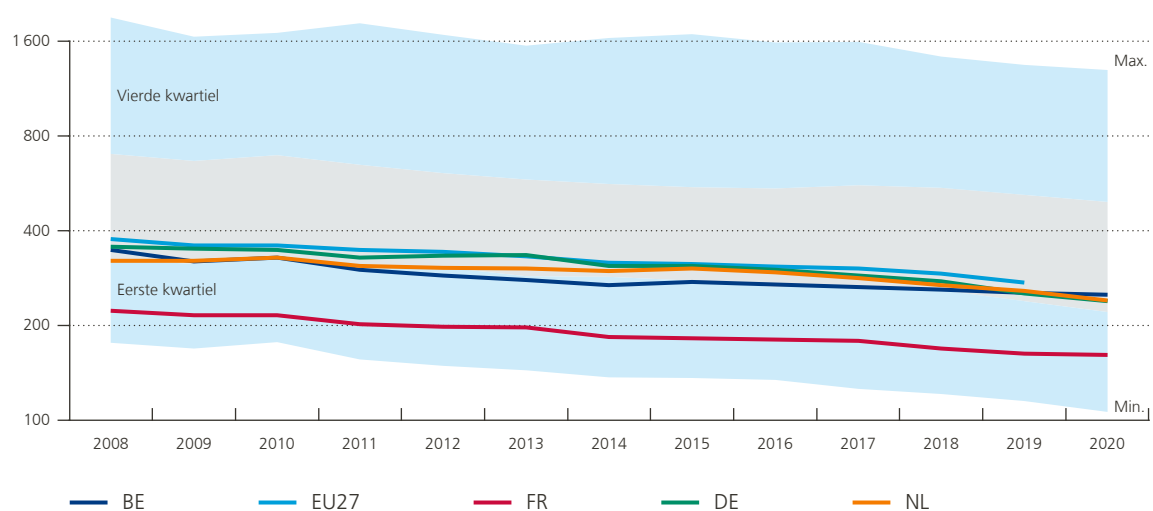
België neemt deel aan het EU-ETS, dat een prijs zet op de broeikasgasemissies van de elektriciteitssector, de verwerkende nijverheid en de binnenlandse luchtvaart; maar slechts een derde van de Belgische broeikasgasemissies valt onder dit systeem². Met het 'Fit for 55'-pakket, dat in juli 2021 werd voorgesteld, wil de EC het toepassingsgebied van de koolstofprijs uitbreiden tot emissies van binnenlands vervoer en gebouwen. Een ruimer toepassingsgebied zou een nuttige stap zijn naar

1 Bijlens G. en C. Swartenbroekx (2022), 'Carbon emissions and the untapped potential of reallocation', NBB, *Economic Review*.
2 Zie <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/data/data-viewers/greenhouse-gases-viewer>.

Grafiek 7.8

De intensiteit van broeikasgasemissies daalt maar langzaam in België

(verhouding tussen broeikasgasemissies en bruto toegevoegde waarde voor alle NACE-activiteiten, logaritmische schaal, in gram CO₂-equivalent per kettingeuro (referentiejaar 2010))

Bron: Eurostat.

de aanpassing van de relatieve prijzen, om zo een verschuiving van broeikasgasintensieve activiteiten en technologieën naar koolstofarme oplossingen aan te moedigen. Ook de volledige afbouw van inefficiënte subsidies voor fossiele brandstoffen, zoals voor bedrijfswagens, zou economisch efficiënt zijn.

De energiecrisis biedt een politieke opportuniteit om koolstofintensieve activiteiten financieel minder aantrekkelijk te maken. De inval van Rusland in Oekraïne in februari 2022 leidde tot een plotse inperking van de aardgasvoorziening, waardoor de gasprijen nog sterker toenam. Zoals vermeld leidde een en ander tot hogere energieprijzen in België. Hoge energieprijzen hebben echter andere consequenties dan een hogere koolstofprijs, aangezien zij geen wijziging van de relatieve prijzen in functie van de broeikasgasemissies tot gevolg hebben. Hoge energieprijzen houden bovendien transfers in naar andere landen. Als de overheid de koolstofprijs stuurt, kan ze daarentegen herverdelende of compenserende maatregelen nemen of verstorende belastingen corrigeren. Dat neemt niet weg dat hogere energieprijzen de aanzet kunnen geven tot gunstige klimaatmaatregelen. Zo zijn investeringen in energieefficiënte woningrenovaties en warmtepompen nu veel rendabeler dan enkele jaren geleden. Ook de investeringen in hernieuwbare energie kregen een impuls. Hetzelfde geldt echter voor projecten voor de winning van fossiele brandstoffen.

Aangezien de hoge energieprijzen algemeen als tijdelijk worden beschouwd, is het zinvol zich af te vragen hoe België het best kan omgaan met toekomstige dalingen. Een mogelijke oplossing bestaat erin geleidelijk een minimumkoolstofprijs in te voeren, die voldoende laag is zodat de energieprijzen nog dalen, maar stijgt om tot een volledige

decarbonisatie te komen. De precieze omvang van een dergelijke minimumkoolstofprijs zal uiteraard afhangen van politieke overwegingen. Die blijken uit de literatuur een belangrijke hindernis op weg naar een succesvolle emissiereductie¹. Ook moeten verschillende mogelijke ontwerpen in overweging worden genomen. Zo heeft het Verenigd Koninkrijk in 2013 een bodemprijs voor koolstof in de elektriciteitssector ingevoerd, met het expliciete doel een stimulus te geven aan koolstofarme elektriciteitsproductie. Dit voorbeeld toont aan dat een bodemprijs voor koolstof de vorm kan aannemen van een minimumkoolstofprijs in een bepaalde branche, maar ook een aanvulling kan zijn op de bestaande EU ETS-koolstofprijs. Eind december 2022 bedroeg deze laatste ongeveer € 85 per ton CO₂equivalent. Dat is een van de hoogste niveaus sinds de invoering van het EU-ETS. Hoogstwaarschijnlijk zal die echter niet volstaan om de Belgische economie volledig koolstofvrij te maken.

Een zorgvuldige geleidelijke en voorspelbare invoering van een hogere koolstofprijs is essentieel om de uitstap uit fossiele brandstoffen in goede banen te leiden. Deze zou helpen voorkomen dat koolstofintensieve activa op grote schaal verloren gaan en dat de energieprijzen onvoorspelbaar stijgen, zoals tijdens de crisis in 2022. Er is dan immers voldoende koolstofvrije elektriciteitsopwekking (bijvoorbeeld uit hernieuwbare energiebronnen) beschikbaar voordat de centrales die op fossiele brandstoffen draaien, worden stilgelegd.

1 Klenert D., L. Mattauch, E. Combet, O. Edenhofer, C. Hepburn, R. Rafaty en N. Stern (2018), 'Making Carbon Pricing Work for Citizens', *Nature Climate Change*, 8(8).

Indicatoren van duurzame ontwikkeling

Met de wet van 14 maart 2014 kreeg het Federaal Planbureau (FPB) de opdracht een reeks indicatoren uit te werken waarmee de levenskwaliteit, de menselijke ontwikkeling, de sociale vooruitgang en de duurzaamheid van de economie kunnen worden gemeten. In dat verband wordt jaarlijks een verslag over de 'Indicatoren van duurzame ontwikkeling' gepubliceerd. De wet schrijft ook voor dat de Bank in haar jaarverslag daarvan een samenvatting publiceert. De gegevens die aan de basis liggen van het verslag van het FPB zijn te vinden op www.indicators.be.

Evaluatie en vooruitgang van de individuele indicatoren naar hun doel

Als onderdeel van zijn opdracht om het federale beleid inzake duurzame ontwikkeling te evalueren, maakt het FPB jaarlijks de balans op van de voortgang van een reeks indicatoren naar hun doelstellingen inzake duurzame ontwikkeling (Sustainable Development Goals – SDG's) zoals gedefinieerd door de Verenigde Naties. Die balans is gebaseerd op 51 indicatoren, namelijk drie per SDG.

De evaluatie van de vooruitgang verschilt naargelang van de volgende factoren:

- indien de doelstelling gekwantificeerd is met een vastgestelde termijn: de beoordeling geeft weer of de voortzetting van de huidige trend het mogelijk maakt de doelstelling – gedefinieerd op basis van verschillende internationale programma's of verbintenissen die België heeft onderschreven – te bereiken;
- indien louter een kwalitatief doel is gedefinieerd in de vorm van een gewenste ontwikkeling: de evaluatie geeft aan of de indicator sinds 2000 al dan niet in de gewenste richting evolueert.

Op basis van de gegevens die eind oktober 2022 beschikbaar waren, komt geen duidelijke trend naar voren. Voor 31 van de 51 indicatoren is de evaluatie ongunstig of onbepaald, wat inhoudt dat extra inspanningen nodig zijn om de SDG's te behalen. Op milieugebied vertonen 11 indicatoren (van de 16) een gunstig verloop. Van de 23 indicatoren die de sociale component van duurzame ontwikkeling samenvatten evolueren er daarentegen 17 eerder ongunstig of onbepaald. Voor de indicatoren van de dimensies economie en governance kon geen trend worden vastgesteld. Ook elke SDG wordt geëvalueerd, door na te gaan voor welke SDG's de drie onderliggende indicatoren in dezelfde richting bewegen. De SDG's 2 (Geen honger) en 6 (Schoon water en sanitair) worden het best geëvalueerd. De situatie is verontrustend voor de SDG's 4 (Kwaliteitsonderwijs), 5 (Gendergelijkheid) en 17 (Partnerschappen om doelstellingen te bereiken).

Internationale vergelijking

Voor een reeks indicatoren wordt ook een vergelijking gemaakt tussen de situatie van België en de EU-landen, het EU-gemiddelde en de drie buurlanden. Voor de 63 indicatoren waarvoor een rangschikking van de lidstaten kan worden opgemaakt, rangschikt België zich voor 24 indicatoren bij de best presterende landen. Voor 16 indicatoren daarentegen behoort België tot de slechtst presterende groep. Voor de resterende 23 indicatoren positioneert België zich in de tussengroep. Gunstige prestaties

komen het meest voor bij de sociale en economische componenten, terwijl de ongunstige zich het vaakst bij de milieucomponent situeren. Zelfs voor die indicatoren waarvoor België het beter doet dan andere landen, stelt de huidige situatie België niet noodzakelijk in staat om de bijbehorende SDG's tegen 2030 te bereiken.

Uitsplitsing naar meerdere bevolkingsgroepen

'Niemand achterlaten' is een basisbeginsel van de VN-agenda 2030. Het is daarom volledig gerechtvaardigd de positie van verschillende bevolkingsgroepen met betrekking tot de SDG's te evalueren. 38 indicatoren zijn uitgesplitst naar geslacht en maken een genuanceerde analyse vanuit drie invalshoeken mogelijk: (a) of een van de groepen een achterstand heeft, (b) of hun respectieve posities in de richting van de SDG's bewegen, en (c) hoe de genderverschillen evolueren. Er tekenen zich drie belangrijke trends af. Voor 19 indicatoren levert de gendervergelijking onduidelijke of ongunstige resultaten op, afhankelijk van de invalshoek. Voor 15 andere indicatoren zijn de beoordelingen van de tendensen en/of de verschillen vrij gunstig. De laatste vier indicatoren evolueren niet in de richting van de SDG's en de verschillen blijven er aanzienlijk of worden zelfs groter. Het is geen verrassing dat de uitsplitsingen naar inkomensniveau (20 indicatoren) en scholingsniveau (11 indicatoren) gunstiger uitvallen voor degenen met de hoogste inkomens of opleidingsniveaus. De verschillen nemen er eerder toe. Bij de uitsplitsing naar leeftijd komt, behalve voor gezondheid, arbeidsongeschiktheid en de werkgelegenheids- of de werkloosheidsgraad, geen algemene trend naar voren. Ten slotte zijn ook uitsplitsingen naar de drie gewesten beschikbaar, maar deze werden niet geanalyseerd.

Samengestelde welzijnsindicatoren

Het FPB heeft samengestelde welzijnsindicatoren ontwikkeld voor twee van de drie dimensies van duurzame ontwikkeling: het welzijn van de huidige generatie in België ('Hier en nu') en dat van de toekomstige generaties ('Later'). Het FPB stelt ook een eerste benadering voor om de derde dimensie te meten, dat is de impact van de Belgische samenleving op het welzijn van mensen die in andere landen wonen ('Elders').

Hier en nu: het welzijn neemt verder af

Van 2005 tot 2019 vertoonde de samengestelde welzijnsindicator 'Hier en nu' een aanzienlijke neerwaartse trend. Die was te wijten aan de verslechterde algemene gezondheidstoestand van de bevolking, die de verbeteringen op sociaal-economisch vlak tenietdeed. Uit een analyse per bevolkingscategorie bleek dat de afname van het welzijn statistisch significant was voor mannen, 16-24-jarigen, 50-64-jarigen en de middenklasse (het derde inkomenskwaartiel). Alleen de indicator voor 65-plussers is tijdens deze periode aanzienlijk gestegen.

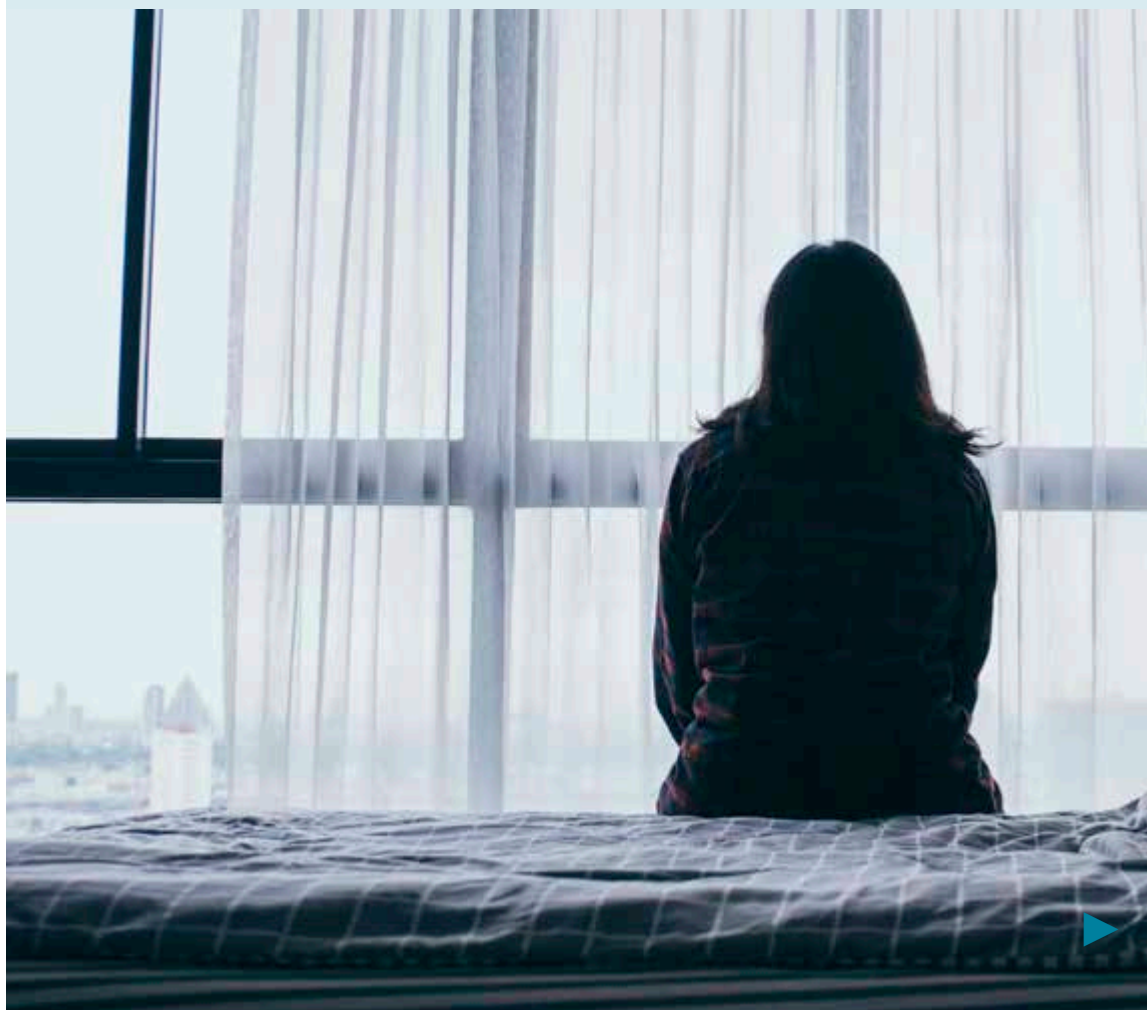
Door verstoringen en vertragingen bij het verzamelen van de enquêtegegevens kon deze indicator nog niet worden bijgewerkt, maar er wordt wel enig inzicht gegeven in het recente verloop van het welzijn in België. De impact van de COVID-19-crisis op het welzijn werd beoordeeld op basis van ad-hoc-enquêtes tussen maart 2020 en oktober 2022, met behulp van een indicator

van subjectief welzijn (mate van levenstevredenheid) en twee indicatoren die representatief zijn voor veranderingen in de geestelijke gezondheid (depressies en angststoornissen).

De levenstevredenheid is verslechterd ten opzichte van de situatie vóór de pandemie. Deze indicator steeg aan het begin van 2022, maar verslechterde vervolgens, in een context van hoge inflatie en veel onzekerheden. Tussen 2018 en 2020-2022 nam het welzijn van de Belgen gemiddeld met 9,5 % af. Die daling was meer uitgesproken bij de mannen dan bij de vrouwen, al is het welzijn van de vrouwen over het algemeen lager dan dat van de mannen. Hoewel het welzijn in alle leeftijdscategorieën afnam, trof de daling vooral de jongvolwassenen.

Ook de geestelijke gezondheidstoestand van de Belgen verslechterde vanaf 2020. Depressies en angststoornissen zijn aanzienlijk toegenomen, tot ver boven het niveau van vóór 2020. Nadat beide indicatoren in de eerste helft van 2022 verbeterd waren (zoals het geval was voor de mate van levenstevredenheid), verslechterden ze in oktober 2022. Tussen 2018 en de periode 2020-2022 zijn deze aandoeningen gemiddeld met respectievelijk 83 % en 71 % toegenomen, met een meer uitgesproken stijging bij de mannen dan bij de vrouwen, al blijft het percentage getroffen vrouwen hoger dan dat van mannen. Het toegenomen aantal geestelijke gezondheidsproblemen treft alle leeftijdsgroepen, maar vooral naarmate men jonger is, terwijl het welzijn van jongeren eerder al in dalende lijn ging.

Later: het welzijn van de toekomstige generaties wordt aangetast door de verslechtering van het milieukapitaal

De duurzame ontwikkeling van een samenleving houdt in dat de bevrediging van de behoeften van de huidige generatie niet ten koste gaat van het welzijn van de toekomstige generaties. Aangezien niet kan worden voorspeld waaruit dat toekomstig welzijn zal zijn samengesteld, wordt het in de dimensie 'Later' gemeten aan de hand van een kapitaalvoorraadbenadering. Deze benadering bestaat erin het voorraadverloop te meten van de hulpbronnen die nodig zijn om het welzijn van de toekomstige generaties voort te brengen en gaat ervan uit dat een samenleving zich duurzaam ontwikkelt als ze de volgende generaties een kapitaalvoorraad garandeert die minstens gelijk is aan het huidige niveau. In het conceptuele kader dat in het verslag van het FPB wordt gebruikt, is een ontwikkeling houdbaar als ze minstens alle kapitaalvoorraden in stand houdt.

Bij gebrek aan recente gegevens werden slechts twee 'voorraden' bijgewerkt; de conclusies van het vorige verslag bleven echter van kracht. De ontwikkeling van de indicator 'economisch kapitaal' vertoont een aanzienlijke opwaartse trend sinds 1995 en bereikte een piek in 2021. Alle componenten (lucht, water, land en biodiversiteit) van het 'milieukapitaal' dragen daarentegen bij tot een verdere achteruitgang van deze indicator. Aangezien de biologische diversiteit er in de loop der tijd fors op is achteruitgegaan, zullen toekomstige generaties, als er geen specifieke maatregelen worden genomen, met een sterk verslechterd milieukapitaal achterblijven. Daarentegen vertonen het 'menselijk kapitaal' en het 'sociaal kapitaal' een opwaartse trend tussen 2005 en 2018. Gezien de grote weerslag van de pandemie op het dagelijks leven van de Belgen is het echter zeer waarschijnlijk dat deze twee indicatoren zullen dalen.

Op basis van deze samengestelde indicatoren en rekening houdend met de verslechtering van de milieukapitaalindicator wordt in het FPB-verslag aangegeven dat de huidige ontwikkeling van België op lange termijn niet houdbaar is.

Elders: de impact van België op het welzijn elders in de wereld

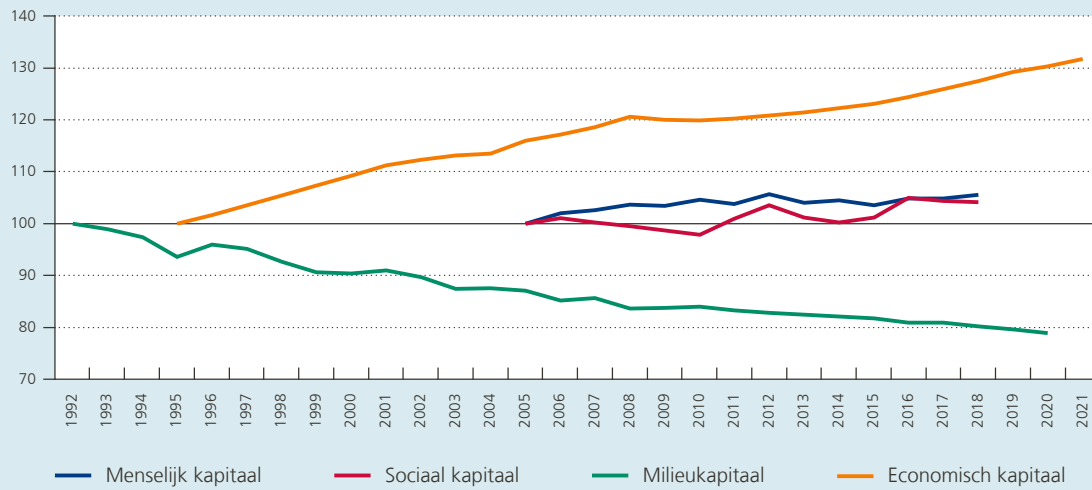
Er werd een eerste evaluatie gemaakt van de impact van de Belgische levensstijl op het welzijn van mensen die in andere delen van de wereld wonen, op basis van twee 'voetafdruk'-indicatoren. In de voetafdruk-benadering wordt rekening gehouden met zowel de directe als de indirecte effecten, dus alle effecten (ook buiten de landsgrenzen) die ontstaan tijdens het gehele productieproces voorafgaand aan de consumptie. De twee indicatoren betreffen de broeikasgasemissies (koolstofvoetafdruk) en de winning van grondstoffen (materiaalvoetafdruk) die nodig zijn om aan de Belgische finale vraag te voldoen. Wat de koolstofvoetafdruk betreft, is ons land een netto-importeur van CO₂-emissies. De emissies als gevolg van de consumptie van goederen en diensten in België zijn immers hoger dan de emissies vanwege de Belgische productie van goederen en diensten. Hetzelfde geldt voor de materiaalvoetafdruk. Omgerekend naar emissies per inwoner zijn de koolstofvoetafdruk en de productiegerelateerde emissies in België hoger dan de EU-mediaan. Omgekeerd situeren de materiaalvoetafdruk en de ontginning van grondstoffen in België zich onder het EU-gemiddelde. België is immers een kleine, open economie die voor zijn energie- en grondstoffenvoorziening sterk afhankelijk is van de rest van de wereld.

Samengestelde indicatoren – dimensie 'Later'

(100 = referentiejaar¹)

Bron: FPB.

1 De indicatoren zijn genormaliseerd op 100 voor een referentiejaar dat overeenstemt met het eerste jaar waarvoor alle componenten van de samengestelde indicator beschikbaar zijn. Aangezien deze kapitalen niet onderling inwisselbaar zijn, worden ze niet samengevoegd tot een enkele samengestelde indicator.